

Läroboksislam i förhållande till läroplanen

En komparativ studie om framställandet av islam i läroböcker skrivna efter 2011

Nathalie Prasad

Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap –
ERG

Kurs: Religionsvetenskap III

Självständigt arbete 15 hp

Vårterminen 2017

Handledare: Christer Hedin

Examinator: Susanne Olsson

Stockholms
universitet

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	1
Disposition	2
Bakgrund.....	2
Religion i skolan	2
Kritik mot religionsundervisningen och svenska skolan	3
Läroplanshistoria	4
Skolverket och läromedelsgranskning	4
Teoretisk inramning	5
Tidigare forskning	6
Centrala begrepp	7
Läromedel	7
Läroböcker.....	7
Lgy11.....	7
Tillvägagångssätt.....	7
Metod.....	7
Kvalitativ textanalys.....	8
Hermeneutisk ansats.....	9
Metodkritik	9
Material	10
Urval.....	10
Läroböckerna	10
Resultatredovisning och analys.....	11
1. Skolans värdegrund och uppgifter	11
Grundläggande värden	11
Förståelse och medmänsklighet	12
Saklighet och allsidighet	12
En likvärdig utbildning	12
Skolans uppdrag	12
2. Övergripande mål och riktlinjer	13
Kunskaper	13
Normer och värden	14
3. Religionskunskapens syfte, centrala innehåll och kunskapskrav	14
Ämnets syfte.....	15
Ämnets centrala innehåll.....	16
Ämnets kunskapskrav	16
4. Om läroböckerna.....	17

4.1 Religion för gymnasiet 1	17
4.2 Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro	17
4.3 Religion och andra livsåskådningar	17
Analys av hur islam framställs i läroböckerna	18
Religion för gymnasiet 1	18
Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro	23
Religion och andra livsåskådningar	26
Diskussion	29
Hur motsvarar läroböckerna de allmänna direktivten samt religionskunskapens kursplan i Lgy11?.....	30
Slutsatser och reflektion	35
Vidare forskning	36
Litteraturlista	37
Källor	37
Sekundärlitteratur.....	37
Internetkällor	38
Bilagor	39

Inledning

Hur viktigt är det egentligen att läroböckers innehåll överensstämmer med den aktuella läroplanens direktiv? Och hur framställs de olika religionerna i dessa läroböcker? Kan innehållet i dessa texter främja eller hämma elevernas kunskapsutveckling och personutveckling? Och vems ansvar är det att granska läromedel och läroböcker?

Som blivande gymnasielärare i svenska och religion är detta några av de många frågor jag ställer mig själv när jag funderar på vilka hjälpmedel jag kan dra nytta av i praktiken. I och med detta finner jag det ytterst intressant att själv granska och analysera de läromedel man kan välja att använda sig av i klassrummet. Det är, i mitt tycke, viktigt att de läroböcker man tillämpar i undervisningen ses som ett hjälpverktyg för att eleverna ska kunna uppnå läroplanens innehåll och mål. Läroböckerna bör inte endast vara sakliga och relevanta, utan bör således också vara intresseväckande och uppmuntra till eget tänkande och ställningstagande. Detta i sin tur bör leda till en kunskapsutveckling och medvetenhet hos eleverna som de har nytta av inte enbart i skolvärlden, utan förhoppningsvis i livet som stort.

Mycket av den kunskap som eleverna får tillgång till i skolan ligger till grund för deras förståelse av samhället och världen, sig själva och sina medmänniskor. Det i sin tur bidrar till en sorts ansvar hos oss som förmedlar denna kunskap, och därmed bör vi se över innehållet i det material vi väljer att använda oss av. Att skildra en kultur eller religion ofördelaktigt kan bidra till att skapa ett ”vi och dem-klimat” som inte går ihop med skolans demokratiska värdegrund och i och med det är det av yttersta vikt att vi som kunskapsförmedlare ser till att den motverkar stereotypa föreställningar och främlingsfientlighet. I vår samtida kontext där främlingsfientligheten kanske främst riktas mot islam är religionsundervisningen ett forum där man kan motverka och förhoppningsvis bekämpa fördomarna. Med bland annat rätt läroböcker kan man på så vis både förmedla god kunskap samt vägleda eleverna till att uppnå kunskapskraven i religionsämnet. Läroböckerna är med andra ord ett starkt verktyg i skolan och det som förmedlas där kan lätt bli sanning för eleverna som tar del av innehållet.

I likhet med det svenska samhället har skolan förändrats genom tiderna, likaså de styrdokument som används som riktlinjer för oss lärare. Avsikten med denna undersökning är alltså att analysera den aktuella läroplanen, tre läroböcker i religionskunskap för gymnasiet samt läroplanens och läroböckernas relation och koppling till varandra.

Syfte och frågeställningar

Syftet med min undersökning är att ge svar på hur tre utvalda läroböcker skildrar islam samt hur väl läroböckerna förhåller sig till att uppfylla läroplanens (Lgy11) direktiv.

För att genomföra syftet med min undersökning kommer jag att utgå från följande frågeställningar:

- Vad är skolans värdegrund och uppgifter samt övergripande mål och riktlinjer?
- Vad är religionsämnets syfte, centrala innehåll och kunskapskrav?
- Hur skildras islam i dessa läroböcker?

- Hur väl förhåller sig kapitlen om islam i dessa läroböcker till direktiven i Lgy11 och kursplanen i religionskunskap?

Jag vill dock klargöra att syftet inte är att undersöka huruvida innehållet om islam är sanningsenligt och korrekt, utan jag har för avsikt att undersöka *vad* och *hur* böckerna framställer islam. Jag vill här även förtydliga att jag är medveten om att läroplans- och lärobokstexter är ett välstuderat område både på studentnivå och högre forskarnivå. Min undersökning bygger på, och är inspirerad av, den tidigare forskningen inom samma fält.

Disposition

Uppsatsens disposition ser ut som följande: i avsnittet bakgrund ges en kortfattad redogörelse för religionsundervisningens historiska utveckling, styrdokumentens tillkomst och syfte samt Skolverkets roll och läromedelsgranskning. Därefter följer en teoretisk inramning med den tidigare forskning och de centrala begrepp som ligger till grund för denna uppsats. Metod och material presenteras därpå i anslutning till resultatredovisningen och analysen.

Undersökningen sker i två led. Först sammanfattas materialet för att sedan analyseras och diskuteras. Avslutningsvis följer en slutsats och reflektion.

Bakgrund

I avsnittet som följer ges en kortfattad redogörelse för religionsundervisningen i Sverige genom tiderna, med särskilt fokus på islam i undervisningen. Därefter följer en kortfattad överblick kring styrdokumentens/läroplanernas historiska utveckling och syften med dessa. Avslutningsvis ges en redogörelse för vad Skolverket säger om läromedelsgranskning.

Religion i skolan

För den skandinaviska skolan har de Lutherska katekeserna, från 1529, haft en betydande roll för religionsundervisningen. Katekeserna (den lilla för husbönderna och den stora för prästerna) har präglat den lutherskt konfessionella religionsundervisningen.¹ Då kristendomsundervisning var ett huvudämne i den tidiga folkskolan ansågs den lilla katekesen vara den viktigaste läroboken. Med tiden försvagades ämnets ställning och katekesen blev därmed ifrågasatt av de nya folkskollärarna. År 1919 avskaffades katekesen som ett obligatoriskt läromedel.² Detta innebar dock inte att skolan inte längre kännetecknades av en kristen tradition, utan religionsundervisningen fortsatte vara ett uttryck för traditionsförmedling i ett kristet land. Bibliska texter och kristen etik stod fortfarande i centrum, fram till 1962 då grundskolan infördes och därmed även kravet på att undervisningen skulle vara icke-konfessionell.³ 1962 kom även den första läroplanen ut och namnet kristendomskunskap ändrades till religionskunskap kort därpå, år 1969. Det var dock först 1994 det uttrycktes i klartext i läroplanen att skolan skulle vara icke-konfessionell.⁴ I efterhand fick skolämnet sin nuvarande beteckning religionskunskap. Det var även i läroplanen 1994 som värdegrundsfrågorna trädde fram och betonades.

¹ Skogar 2008: 376.

² Skogar 2008: 377.

³ Skogar 2008: 377.

⁴ Karlsson & Svanberg 1997: 27.

I samtidens Sverige råder ett brett samförstånd kring värdet av en icke-konfessionell undervisning, men det innebär därmed inte att problemen är lösta när det gäller undervisningen i den svenska skolan.⁵ På alla nivåer i skolan är religionsundervisningen färgad av den omfattande immigration som präglar stora delar av Europa.⁶ Den forskning som finns inom området av undervisningsprocesser visar på en spänning mellan två perspektiv: frågor kring lärostoffet och frågor kring elevens tankar och problem. Denna dragkamp råder både inom konfessionell och icke-konfessionell undervisning och något som är viktigt att belysa är den urvalsprocess som äger rum både i klassrummet och i läromedlen.⁷ Hur väljer man ut fakta och vem ges formuleringsföreträde inom en livsåskådning? Ska påven representera alla katoliker, eller bör även mångfalden och den enskilde individens ställningstagande ges utrymme?⁸

Skolan ska vara öppen för olika tänkesätt och åsikter och uppmuntra att de förs fram dessutom ska undervisningen vara saklig och mångsidig.⁹ Eleverna ska gå i en skola där de inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller den andra livsåskådningen och trosuppfattningen, däremot ska eleverna känna till de olika trosinriktningarnas syn på existentiella livsfrågor som livets uppkomst och mening, likväl grundfakta om religionernas huvuddrag och historia.¹⁰ Med andra ord ska den offentliga skolan vara icke-konfessionell, religionsundervisningen ska informera om olika religiösa traditioner utan att värdera dem och trots att tonvikten fortfarande ligger på studiet av den kristna traditionen får eleverna i den svenska skolan en inblick i andra religioner.¹¹ Religionsundervisningen är obligatorisk och från och med år 1996 kan elever inte längre få dispens från den, även om det trossamfund man tillhör kan erbjuda egen religionsundervisning.¹²

Kritik mot religionsundervisningen och svenska skolan

Den svenska skolan beskrivs generellt som konfessionslös och mångkulturell och därmed ska religionsundervisningen i skolan vara för alla och inga religioner eller kulturer ska diskrimineras. Vissa värden bör dock framhävas då skolan inte ska vara värdeneutral.¹³ Flera religiösa minoriteter påpekar likväl ofta att undervisningen och läromedlen i religionsämnet är bristfälliga i sina beskrivningar av minoritetsreligioner. Ur ett muslimskt perspektiv har man hävdat att islam och muslimer i undervisningen fortfarande präglas av fördomar och ett i grunden negativt perspektiv.¹⁴ Något som tycks saknas är muslimernas eget utrymme till att själva få berätta om sin tro eller att få ge en egen bild av islam som de själva uppfattar som rättvisande. Detta utrymme upplevs antingen inte finnas alls eller i ett väldigt litet omfång.¹⁵ Den kritik som har framförts mot skolans undervisning om islam är särskilt enig om att både skolmiljön och läromedlen ses som islamfientliga.¹⁶

En annan kritik som riktas mot den svenska skolan är den som berör det kristna arvet. Lucia, julpysssel, påsktraditioner och skolavslutningar i kyrkan är några exempel för det. I det

⁵ Skogar 2008: 378.

⁶ Skogar 2008: 378.

⁷ Skogar 2008: 378.

⁸ Skogar 2008: 378.

⁹ Karlsson & Svanberg 1997: 27.

¹⁰ Karlsson & Svanberg 1997: 27.

¹¹ Alwall 1999: 149.

¹² Alwall 1999: 149.

¹³ Otterbeck 1999: 158.

¹⁴ Alwall 1999: 149.

¹⁵ Alwall 1999: 149.

¹⁶ Otterbeck 1999: 171.

mångkulturella, sekulära Sverige kan dessa kristna inslag i skolverksamheten te sig anmärkningsvärda¹⁷, särskilt om man tänker på att skolan torde vara icke-konfessionell på alla plan? Förespråkarna för detta arv menar att man måste ta hänsyn till att alla barn, även muslimska, bör komma i kontakt med det för att på så sätt förstå sig på samhället vi lever i.¹⁸ Andra menar att det i så fall kanske också vore nyttigt för ”svenska” barn att komma i kontakt med islamiska högtider – inte minst på de skolor där många muslimer finns.¹⁹ Somliga betonar helt och hållet skolans konfessionslöshet och menar att man borde förbjuda allt som kan kopplas till religion.²⁰

Att skolan är en svårundviklig mötesplats är ett faktum. En del muslimska föräldrar upplever att den svenska skolan gör barnen svenska. Somliga menar att detta är positivt och somliga menar att det är negativt. Vanligt förekommande hos dessa föräldrar är oron över att barnen inte lär sig att förstå sin religion, och att de därmed inte kommer att bli muslimer, eller att de upplever att barnen inte får lära sig om tro, utan istället uppmanas att bli religionslösa.²¹ Utifrån detta perspektiv kan man förstå att den konfessionslösa undervisningen kan ses som ett problem för dessa muslimska föräldrar.

Läroplanshistoria

Läroplanen är en förordning som utfärdas av Sveriges regering som ska följas av de verksamheter som innefattas i förordningen.²² Den första läroplanen utkom i Sverige 1962 (Lgr62) i samband med den stora grundskolereformen. Den första läroplanen för den moderna svenska gymnasieskolan kom 1970 (Lgy70) och därefter 1994 (Lpf94). Reformen följdes av läroplanen 2011 (Lgy11). Läroplanen för gymnasieskolan innehåller skolans värdegrund och uppgifter, övergripande mål och riktlinjer samt examensmål och ämnesplaner för de gymnasiegemensamma ämnena.²³

Både grundskolan och gymnasieskolan i Sverige har kritiserats och förändrats över tid på många sätt. Bland annat har de reviderade läroplanerna förordats utifrån krav på bland annat ökad jämställdhet (både mellan kön och samhällsklasser), demokratisk värdegrund och individualisering i undervisningen.²⁴ Detta har lett till att statens kontroll och ansvar alltmer minskat till förmån för kommunerna och friskoleledande entreprenörer.²⁵

Skolverket och läromedelsgranskning

Skolverket inrättades 1991, i samband med skolans kommunalisering, med uppdraget att följa upp och utvärdera Sveriges grundskolor. De skulle också ge tillstånd till nya friskolor.²⁶ Nationell kontroll är i en decentraliserad organisation ett naturligt inslag. Att skolan är dubbelstyrd har att göra med att man i Sverige har en ambition att upprätthålla en nationellt likvärdig skola²⁷, fastän det är kommunerna som har det huvudsakliga ansvaret för sina skolor, dess ekonomi och måluppfyllelse av läroplanerna. Skolverkets roll har dock förändrats

¹⁷ Otterbeck 1999: 162.

¹⁸ Otterbeck 1999: 162.

¹⁹ Otterbeck 1999: 162.

²⁰ Otterbeck 1999: 162.

²¹ Otterbeck 1999: 163.

²² <https://www.skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973>

²³ <https://www.skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973>

²⁴ Edgren 2011: 118.

²⁵ Edgren 2011: 118.

²⁶ Edgren 2011: 116.

²⁷ Skott 2011: 336.

över tid då den statliga kontrollen har ökat under de senaste 20 åren.²⁸ Ett exempel på detta är nationella proven som utförs i flera ämnen, på olika nivåer i skolan. Skolverket har således följande uppdrag:

Skolverket ska genom sin verksamhet främja att alla barn och elever får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö. Myndigheten ska bidra till goda förutsättningar för barns utveckling och lärande samt förbättrade kunskapsresultat för elever. Skolverkets uppföljning och utvärdering ska ”öka kunskapen om hur utbildningarna och verksamheterna har utvecklats i förhållande till de nationella målen”. Skolverket ska ”utforma styrdokument som är tydliga och kan förstås av berörda målgrupper för att bidra till en likvärdig bedömning och ökad måluppfyllelse”.²⁹

Vad gäller urvalet av läromedel, och därtill läroböcker, som används i undervisningen är idag helt decentraliserat och bestäms på skolorna. Mellan 1938-1974 var det statens läromedelsnämnd som granskade alla läroböcker som användes i undervisningen, oavsett ämne. De läroböcker som inte godkändes av denna nämnd fick inte användas av skolor och skolstyrelser.³⁰ Det som bland annat granskades var huruvida böckernas innehåll överensstämde med kursplaner, språk och objektivitet. Mellan 1974-1983 granskades enbart läroböcker i SO-ämnena, därefter försvann statens möjlighet att godkänna eller underkänna läromedel.³¹

1991 gick möjligheten till granskning över till det nybildade Skolverket. Däremot kunde man inte granska läromedlen i förväg som tidigare, utan i efterhand. Idag har Skolverket inget granskande uppdrag när det kommer till läromedel, utan kvalitetssäkringen ligger idag hos lärarna och indirekt på lärarutbildningen. Lärarstudenter förutsätts lära sig under sin utbildning att kunna göra bra kvalitetsgranskningar av läromedel och att man ska vara medveten om att ingen annan granskar läromedlens kvalitet åt en. En studie från 2003 visar att 83 % av lärarna kunde påverka val och inköp av läromedlen, men att själva urvalen ser olika ut från skola till skola. På somliga skolor bestämmer den enskilde läraren själv vilka läromedel som ska användas och på somliga skolor bestämmer arbetslagen tillsammans. En viktig faktor för valet av läromedel visar sig emellertid vara skolans ekonomiska förutsättningar samt avsaknaden av formella kriterier för valet.³²

Teoretisk inramning

I avsnittet nedan följer en sammanfattande redogörelse för den tidigare forskning som är av relevans för min undersökning. Det är en kortfattad genomgång av de tidigare forskarnas studier och resultat som relaterar till mina frågeställningar och syftet med denna undersökning. Undersökningen förhåller sig till den tidigare forskningen genom att bygga vidare på den genom nytt material.

²⁸ Skott 2011: 336.

²⁹ <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2015/201516.pdf>

³⁰ Svensson 2000: 16.

³¹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769>

³² <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769>

Tidigare forskning

Tidigare forskning och studier om styrdokument, läromedel och lärobokstexter mer specifikt finns det, som tidigare nämnt, gott om i allmänhet. Däremot har det varit något svårare att finna uppdaterade texter som förhåller sig till läroplanen och läroböcker som trädde i kraft efter år 2011 och dess reformation av styrdokumentet. Således bygger större delen av den tidigare forskningen på litteratur och källor som är skrivna innan dess. Här ges en kortfattad bild av det forskningsfält som råder inom samma ämne, som min forskning hämtat inspiration ur.

Björn Falkevalls bok *Att undervisa i religionskunskap – en ämnesdidaktisk introduktion* där han belyser grunderna för undervisningen i religionskunskap på gymnasiet. Falkevalls fokus ligger inom ramen för ett lärarperspektiv och hur man kan utforma en undervisning som är till elevernas bästa. Boken bygger på de didaktiska grundfrågorna och under avsnittet ”Vad?” redogör han för styrdokumentens intentioner och påverkan av det urval man som lärare gör när man väljer kunskapsstoff.

Jonas Otterbecks forskarartikel ”Vad kan man egentligen begära? – Läromedelstexter om islam” och Boel Westerbergs artikel ”Amen, sitt! Religionskunskapens didaktik från katekes till livstolkning” redogör för religionsämnet historiska utveckling, hur islam framställs i några läroböcker och problematiken det tillför i undervisningen. Både Otterbeck och Westerberg har som utgångspunkt att reflektera över vad texternas struktur och innehåll kan förmedla för kunskap och hur man bör ställa sig till det urvalet som finns. Oftast tenderar innehållet att fastställas av en homogen bild av islam, något man som lärare bör granska kritiskt.

Kjell Härenstams avhandling ”Skolboks-islam – Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap”. Syftet med Härenstams undersökning är att presentera bilden av islam i svenska läromedel över tid. Han presenterar vidare att det inom läroböcker finns en utveckling av framställandet av islam, något som tycks ha att göra med läroplanens förändrade innehåll. Härenstams undersökning visar att religionsundervisningen om islam blivit alltmer neutral men att det fortfarande är problematiskt med religionsämnet i den svenska skolan som i hög utsträckning varit präglad av en kristen konfession – och kanske fortfarande är fast den påstår sig vara (eller bör vara) icke-konfessionell.

Förvisso redogör de ovannämnda forskarna och deras undersökningar främst för den problematik som ligger i att islam i läroböcker framställs som felaktig eller missvisande och stereotypisk, och det är inte vad jag ämnar undersöka. Däremot finns det en hel del av värde för min undersökning då jag tittar på hur islam framställs kontra vad läroplanen säger om till exempel mångfald inom religionsämnet. Jag tar således ett litet avstamp i denna forskning för att besvara mina frågeställningar ur även ett historiskt perspektiv men jag ämnar inte undersöka huruvida de lärobokstexter jag analyserar ger korrekt eller missvisande fakta om islam.

Som ramverk för min undersökning använder jag mig även av tidigare rapporter från både Skolverket och Skolinspektionen som varit ute i praktiken och granskat hur man arbetar med läroplanen och olika läromedel. Rapporten från Skolverket *Läromedlens roll i undervisningen* redogör för läromedlens roll och funktion i ett urval ämnen. Även om undersökningen är utförd i grundskolan så tydliggörs det i rapporten att den vänder sig till alla som vill ha mer

kunskap om läromedlens betydelse i skolan, oavsett vilken nivå i skolan man är verksam inom eller om man endast är lärarstudent, forskare eller förälder.

Rapporten *Innehåll i och användning av läromedel* från Skolinspektionen har haft som syfte att granska läromedel i ett särskilt ämne för att bedöma hur läromedlen samt tillgången och bruket av läromedel ser ut i relation till styrdokumentens krav. Trots att även denna rapport belyser ett annat ämne i grundskolan än religionskunskap i gymnasiet, så finner jag den ytterst intressant då jag med stor sannolikhet vågar påstå att resultatet troligtvis hade varit snarlikt om undersökningen gjorts i gymnasieskolan i ämnet religion. Skolinspektionen vill med sin rapport sätta läromedelsgranskning på skolornas och skolhuvudmännens agenda, något som jag också vill poängtera i min slutsats.

Centrala begrepp

Här nedan kommer jag att redogöra för de centrala begrepp som jag finner relevanta i min undersökning. Dessa begrepp är läromedel, läroböcker och Lgy11.

Läromedel

Läromedel är redskap som lärare och elever använder sig av för att uppnå ett särskilt mål. Det kan vara framställt i skrift, ljud eller bild (även rörlig) och kan användas i fler situationer än enbart undervisningssituationer.³³ Traditionellt är läromedel främst resurser i form av läroböcker och övningsböcker. Idag innefattas även digitala resurser för informationshämtning, kommunikation och produktion.³⁴

Läroböcker

Böcker som ger grundläggande, sammanhängande kunskaper inom ett skolämne som används vid undervisning i både obligatorisk och/eller frivillig skolform.³⁵

Lgy11

Förkortning av ”*Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*”. I min uppsats används Lgy11 genomgående som förkortning för detta.

Tillvägagångssätt

I följande avsnitt presenteras den metod jag använder mig av i min undersökning. Även det empiriska materialet och det urval jag har gjort kommer kort att presenteras här.

Metod

Min undersökning kännetecknas av ett kvalitativt tillvägagångssätt där jag utgår från metoderna *kvalitativ textanalys* samt en *hermeneutisk ansats*. Undersökningen består av i

³³ Långström 1997: 52.

³⁴ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/1%C3%A4romedel>

³⁵ Långström 1997: 53.

huvudsak två delar. Den första delen svarar på vad LGY11 har för mål och syfte med avsnitten om skolans värdegrund och normer samt religionsämnet, därtill undersöks hur islam skildras i tre läroböcker genom analys av textinnehållet. Den andra delen svarar på hur väl man kan tillämpa dessa läroböcker för att uppfylla läroplanens mål och syfte samt hur ändamålsenliga dessa läroböcker då är i praktiken.

Genom kvalitativa metoder kan man få kunskap om olika sorters samhälleliga fenomen; hur de fungerar, hur de uppkommer och förändras samt hur de påverkar människor, bland annat inom olika sorters institutioner.³⁶ Ett sätt att samla empirisk data, att undersöka och analysera är att utnyttja dokument och artefakter av olika slag, till exempel att läsa texter som människor har skrivit.³⁷ Den kvalitativa metoden i detta fall bygger på en analys av texter som inte direkt utformats att analyseras kvantitativt med hjälp av statistiska metoder och verktyg. Som Ahrne & Svensson belyser i sin metodbok är det svårt att definiera beteckningen kvalitativ metod då de kan se väldigt olika ut. Kvalitativ analys i mitt fall ska genereras av en analys där jag undersöker huruvida olika texter fungerar i ett visst sammanhang utifrån ett särskilt syfte. Genom den hermeneutiska ansatsen ska en helhetsförståelse skapas mellan lärobokstexterna och läroplanens innehåll.

Kvalitativ textanalys

Texter påverkar samhället och människor genom att forma våra föreställningar om hur samhället bör och borde se ut, de formar våra relationer till andra människor och därmed kan texter påverka huruvida våra inställningar till andra grupper blir positiva eller negativa.³⁸ Genom att analysera texter studerar vi hur olika föreställningar i samhället kan påverka relationen mellan människor och även hur dessa texter kan skapa och upprätthålla vissa identiteter och attityder.³⁹ Att dessutom vara genremedveten när man analyserar en text är av betydande vikt. Dels kan man förstå textens funktion, vad den gör eller försöker att göra samt att man på så sätt kan analysera hur texten tas emot av mottagaren.⁴⁰

För att klargöra hur jag använder mig av denna metod vill jag här nedan kortfattat redogöra för hur jag gått tillväga vid bearbetning och analys av texterna. Som utgångspunkt har jag använt mig av Kristina Boréus steg-för-steg mall för textanalys:

1. Formulera forskningsfrågor – dessa styr arbetsgången och analysfrågorna
2. Välj texter – vilket material behöver jag för att besvara mina forskningsfrågor?
3. Formulera analysfrågor att ställa till materialet för att kunna besvara forskningsfrågorna
4. Analysera texterna – utveckla/välj en teknik för att besvara analysfrågorna⁴¹

De analysfrågor jag således ställer till mitt material är följande:

- Vad uttrycker läroplanen som kan kopplas till religionskunskap?
- Vilka är religionsämnets syfte, centrala innehåll och kunskapskrav?
- Hur kan man koppla lärobokstexterna till dessa?
- Vilka direktiv i läroplanen kan uppnås genom lärobokstexterna?

³⁶ Ahrne & Svensson 2011: 10.

³⁷ Ahrne & Svensson 2011: 10.

³⁸ Boréus 2011: 131-132.

³⁹ Boréus 2011: 132.

⁴⁰ Boréus 2011: 133.

⁴¹ Boréus 2011: 145-149.

Analysfrågorna är underordnade de huvudsakliga forskningsfrågorna i min undersökning, dessa frågor används snarare som ett analysverktyg vilka gör att jag kan besvara undersökningens syfte och frågeställningar. Denna typ av textanalys följer en historisk tolkningstradition kallad hermeneutik, därmed sker även en hermeneutisk ansats i denna undersökning.

Hermeneutisk ansats

Denna undersökning präglas till större del av en kvalitativ textanalys, men det sker även en hermeneutisk ansats då analysen blir en subjektiv tolkning där jag ämnar se helheten av ett fenomen genom att studera texterna i mindre bitar, del för del. Enkelt sagt handlar hermeneutiken om att läsa, förstå och skapa mening ur texter.⁴² I den här undersökningen tolkar jag vilken innebörd texterna får i relation till ett sammanhang utanför själva texten – om och/eller hur nationella styrdokument och lärobokstexter kan fungera gemensamt eller ej. Den moderna hermeneutiken står för kvalitativa förståelse- och tolkningssystem där forskarrollen är öppen, ”subjektiv” och engagerad.⁴³ Analysen blir därmed kännetecknad av att forskaren närmar sig det studerade objektet utifrån sin egen förförståelse. Denna förförståelse tillsammans med forskarens tankar, intryck, känslor och kunskap ses som en tillgång snarare än ett hinder vid tolkandet och förståelsen av forskningsobjektet.⁴⁴ Det huvudsakliga syftet med en hermeneutisk ansats är att förstå helheten i forskningsproblemet, där helheten är mer än summan av delarna.

Det tillvägagångssätt jag praktiserar i undersökningen ser ut som följande:

1. Texterna läses i sin helhet
2. En förståelse av texternas helhet bildas
3. Texterna läses i mindre delar
4. En förståelse av texternas delar bildas
5. En pendling sker mellan textens helhet och delar för att få en förståelse för de olika delarnas relation till varandra
6. Analysfrågorna ställs till texten
7. Förförståelsen används som ett verktyg i analysen och tolkningen

Människans intentioner och avsikter yttrar sig i både språk och handling och dessa går att tolka och förstå innebörden av genom hermeneutiken.⁴⁵ Därav ser jag en kombination av kvalitativ textanalys och en hermeneutisk ansats vara av värde för att kunna genomföra syftet med min undersökning samt besvara mina frågeställningar.

Metodkritik

Det är av stor vikt att vara medveten om den metod man tillämpar och att kritiskt granska den för att förstå vilket resultat det kan återspegla. Det är därför bra att känna till den valda metodens styrkor och svagheter. Nedan följer en kortfattad reflektion kring de metoder jag har valt att använda mig av.

Ofta är textmaterialet som ska analyseras stort och omfattande, därför är kvalitativa undersökningar ofta mer tids- och arbetskrävande än kvantitativa undersökningar.⁴⁶ Dock

⁴² Widén 2015: 178.

⁴³ Patel & Davidson 2011: 29. Engagerad är här författarnas egna ordval.

⁴⁴ Patel & Davidson 2011: 29.

⁴⁵ Patel & Davidson 2011: 29.

⁴⁶ Patel & Davidson 2011: 120.

finns det här goda förutsättningar att samla in och analysera stora mängder data, till skillnad mot kvantitativa studier där man förutsätts ha goda administrativa möjligheter för detta.⁴⁷ Fördelen med kvalitativa undersökningar är att man ges goda möjligheter att få förståelse för utsatta grupper livsomständigheter och för att över huvud taget kunna förstå sig på andra perspektiv, miljöer och kulturer.⁴⁸ Även det faktum att man genom kvalitativa data kan förklara hur kulturer och religioner förändras, och därmed hur nya värderingar kan uppstå, är en styrka med metoden. Nackdelen med kvalitativa undersökningar är att det kan vara svårare att generalisera ett fenomen då mängden data ibland kan vara mindre omfattande än vid kvantitativa undersökningar (där möjligheten till en större mängd datainsamling är möjlig).⁴⁹ Det viktiga att förstå som forskare är att kvalitativa och kvantitativa metoder inte behöver konkurrera ut varandra, det går att använda metoderna i samklang. Däremot är metodkritik viktigt för att förstå att olika metoder är bra för olika ändamål, det är den praktiska naturen som skiljer dessa åt och mycket handlar om vilka frågeställningar man har och vilka problemlösningar man vill uppnå.⁵⁰

Kvalitativ textanalys som metodansats passar bra när det är skriftliga dokument och texter som ska undersökas. Hermeneutiken är en bra metod när det kommer till tolkning och förståelse. Styrkan ligger i att man genom hermeneutiken kan *förstå* andra människor och vår egen livssituation genom att tolka hur mänskligt liv och människans existens kommer till uttryck i både talat och skrivet språk.⁵¹ Svagheten med en hermeneutisk ansats kan dock vara att analysen och slutsatsen blir allt för subjektiv och färgad av forskaren. Resultatet blir i allra högsta grad påverkat och färgat av den som gör tolkningen.

Material

Det huvudsakliga materialet för min undersökning är avsnitten om islam i tre läroböcker, samt läroplanen för gymnasieskolan 2011. Endast de delar ur läroplanen som anknyter till religionsämnet samt till avsnittet om skolans värdegrund och normer används som underlag för undersökningen.

Urval

Läroplanen för gymnasieskolan 2011 och tre läroböcker för gymnasiet, skrivna efter år 2011, ligger till grund för denna undersökning. Läroböckerna är tryckta och publicerade av tre olika förlag och är skrivna av olika författare. Undersökningen bygger på den nuvarande läroplanen som trädde i kraft år 2011, därmed är läroböckerna avgränsade till tidsperioden 2012-2015. Böckerna är valda utifrån premisserna att läroböckerna är publicerade av etablerade bokförlag för studentlitteratur och läromedel. Dock ges här ingen hänsyn till läroböckernas eventuella användning och bruk i praktiken, då detta inte är vad som har undersökts. Undersökningen avser endast granska skildringen av islam samt huruvida dessa kapitel går att koppla till innehållet i Lgy11.

Läroböckerna

Följande läroböcker utgör undersökningens material:

Religion för gymnasiet 1. Författad av Lennart Göth, Katarina Lycken Rüter och Veronica

⁴⁷ Ahrne & Svensson 2011: 13.

⁴⁸ Ahrne & Svensson 2011: 14.

⁴⁹ Ahrne & Svensson 2011: 12.

⁵⁰ Ahrne & Svensson 2011: 16.

⁵¹ Patel & Davidson 2011: 29.

Wirström, 2012. Förlag: Natur & Kultur, Stockholm. Första upplagan, tredje tryckningen.

Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro. Författad av Olof Franck, 2014. Förlag: Studentlitteratur AB, Lund. Första upplagan, första tryckningen.

Religion och andra livsåskådningar. Författad av Börge Ring, 2015. Förlag: Liber AB, Stockholm. Första upplagan, första tryckningen.

Resultatredovisning och analys

I avsnittet nedan kommer jag att redogöra för de delar ur läroplanen som är relevanta för min undersökning samt läroböckernas innehåll som jag sedan ämnar diskutera utifrån tidigare forskning och annan relevant litteratur. Undersökningen består av i huvudsak två delar. Den första ämnar svara på vad Lgy11 har för direktiv och vad som sägs om religionsämnet, därtill undersöks hur islam skildras i läroböckerna genom analys av textinnehållet.

Dock vill jag poängtera att syftet inte är att undersöka huruvida dessa läroböcker faktiskt används i praktiken eller ej av verksamma lärare eller huruvida elever uppnår kunskapskraven eller ej inom religionsämnet utifrån användandet av dessa läroböcker. Huvudsyftet är att analysera innehållet om islam och se dess koppling till religionsämnet utifrån läroplanen som råder.

1. Skolans värdegrund och uppgifter

Min första frågeställning som jag ämnar besvara innebär att undersöka och beskriva vad skolans värdegrund och uppgifter samt övergripande mål och riktlinjer är, enligt Lgy11. Resultatet av det presenteras i avsnittet som följer.

Grundläggande värden

Läroplanen redogör för skolans grundläggande värden och uppgifter. Dels säger den att skolväsendet vilar på en demokratisk grund och skollagen slår fast att utbildningen ska syfta till att eleverna ska inhämta och utveckla kunskaper och värden.⁵² ”Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.”⁵³ Således ska alla som verkar inom skolan, pedagog som elev, främja aktning för varje människas egenvärde.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen ska vara icke-konfessionell.⁵⁴

⁵² Lgy11: 5.

⁵³ Lgy11: 5.

⁵⁴ Lgy11: 5.

Förståelse och medmännisklighet

Vidare säger läroplanen att skolan ska främja förståelsen för andra människor och att man ska ge eleverna en förmåga till inlevelse. Oavsett egenskaper och bakgrund ska ingen kränkas eller behandlas illa. Förståelsen för andra människor kan främja denna medmännisklighet.

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.⁵⁵

Det poängteras vidare att det svenska samhällets internationalisering och växande rörlighet över nationsgränser ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som finns i en kulturell mångfald. Då skolan är en social och kulturell mötesplats har den både en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där.⁵⁶ ”En trygg identitet och medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder”.⁵⁷

Saklighet och allsidighet

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstagandet och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. När värderingar redovisas, ska det alltid klart framgå vem det är som står för dem.

Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.⁵⁸

En likvärdig utbildning

Utbildningen ska anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov, så att undervisningen ska vara likvärdig oavsett var i landet den anordnas. De nationella målen sätter normerna för likvärdigheten, dock innebär inte en likvärdig utbildning att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Däremot ska hänsyn ges till elevernas förutsättningar, behov och kunskapsnivå. ”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter”.⁵⁹

Skolans uppdrag

För gymnasieskolan är huvuduppgiften att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar så att eleverna ska tillägna sig och utveckla dessa kunskaper. Eleverna ska genom utbildningen utvecklas till ansvarsställande människor, som aktivt deltar i och utvecklar både yrkes- och samhällslivet. Utbildningen ska bidra till en allsidig utveckling hos eleverna där ett kritiskt tänkande är viktigt att utveckla i vår moderna, *multimodala*⁶⁰, samtid. Enligt läroplanen har skolan följande uppgifter:

⁵⁵ Lgy11: 5.

⁵⁶ Lgy11: 5.

⁵⁷ Lgy11: 5.

⁵⁸ Lgy11: 6.

⁵⁹ Lgy11: 6.

⁶⁰ Multimodalitet är en beteckning för ett teoretiskt synsätt på kommunikation, interaktion och representation som inte endast tar hänsyn till språk som tal och text, det vill säga i dess traditionella innebörd. Inom

Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan ska förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som alla omfattas av. Eleverna ska också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.⁶¹

Läroplanen menar att *det etiska perspektivet* är av betydelse för många av frågorna som tas upp under utbildningen. Därför är det av stor vikt att undervisningen, i olika ämnen, behandlar detta perspektiv för att ge en grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden.⁶² *Ett internationellt perspektiv* är viktigt för att eleverna ska kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och därmed kunna skapa en internationell solidaritet. Undervisningen, även här i olika ämnen, ska förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakt och relationer över nations- och kulturgränser. Detta perspektiv ska även bidra till att utveckla elevernas förståelse för den kulturella mångfalden i Sverige.⁶³ *Det historiska perspektivet* i undervisningen ska utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap för framtiden hos eleverna. Därtill ska undervisningen utveckla en förståelse för kunskapers relativitet och förmåga till dynamiskt tänkande.⁶⁴

2. Övergripande mål och riktlinjer

I avsnittet som följer redogörs det för de (för min undersökning relevanta) övergripande målen, kunskaper samt normer och värden som alla elever bör ha utvecklat när de lämnar utbildningen enligt Lgy11.

Kunskaper

Det är skolans ansvar att varje elev:

- tillägnar sig goda kunskaper i de kurser som ingår i elevens studieväg och kan använda dessa kunskaper för vidare studier och i samhällsliv, arbetsliv och vardagsliv
- kan använda sina kunskaper som redskap för att
 - formulera, analysera och pröva antaganden och lösa problem
 - reflektera över sina erfarenheter [...]
 - kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden
- kan söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje
- har kunskaper om de mänskliga rättigheterna
- har kunskaper om de nationella minoriteternas [...] kultur, språk, religion och historia
- har kunskaper om samhällsliv[...]
- har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor

perspektivet inkluderas även andra typer av semiotiska resurser för kommunikation såsom gester, ljud, bilder och blickar.

⁶¹ Lgy11: 6-7.

⁶² Lgy11: 7.

⁶³ Lgy11: 7.

⁶⁴ Lgy11: 7.

- har kunskaper om internationell samverkan och globala samband och kan bedöma skeenden ur svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv
- kan använda bok- och bibliotekskunskap och modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande⁶⁵

Läraren ska:

- se till att undervisningen till innehåll och uppläggning präglas av ett jämställdhetsperspektiv
- i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång

Normer och värden

Skolans mål är att varje elev:

- kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor
- kan samspela i möten med andra människor utifrån respekt för skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen⁶⁶

Alla som arbetar i skolan ska:

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen
- i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta⁶⁷ grupper både i och utanför vårt land
- aktivt främja likabehandling av individer och grupper
- [...] motverka, förebygga och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling⁶⁸

Läraren ska:

- klargöra det svenska samhällets grundläggande demokratiska värden och de mänskliga rättigheterna samt med eleverna diskutera konflikter som kan uppstå mellan dessa värden och rättigheter och faktiska händelser
- öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av dessa⁶⁹

3. Religionskunskapens syfte, centrala innehåll och kunskapskrav

Den andra frågeställningen innebär att undersöka vad religionskunskapens syfte, centrala innehåll och kunskapskrav är. Detta presenteras nedan.

⁶⁵ Lgy11: 9-10.

⁶⁶ Lgy11: 11.

⁶⁷ Eftersatta är synonymt med begreppen åsidosatta, försummade och underlåtna.

⁶⁸ Lgy11: 12.

⁶⁹ Lgy11: 12.

Ämnets syfte

Ämnet ska behandla hur religioner och livsåskådningar kommer till uttryck i både ord och handling samt hur människor uttrycker och förhåller sig till etiska och existentiella frågor. Ämnet behandlar trons och etikens betydelse för individers upplevelser av mening och tillhörighet.⁷⁰

Religionsämnets syfte är att ge eleverna möjlighet att bredda, fördjupa och utveckla kunskaper om olika religioner, livsåskådningar och olika etiska förhållningssätt och därmed olika tolkningar när det gäller dessa.⁷¹ Vidare ska eleverna ges möjlighet att diskutera relationen mellan religion och vetenskap samt hur dessa kan tolkas och uppfattas, till exempel genom att diskutera ämnen som skapelse och evolution.

Kunskaper om samt förståelse för kristendomen och dess traditioner har särskild betydelse då denna tradition förvaltat den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället. Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.⁷²

Därtill:

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur människors moraliska förhållningssätt kan motiveras utifrån religioner och livsåskådningar. De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.⁷³

Utifrån detta perspektiv ska eleverna även ges en möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till aspekter som rör etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.⁷⁴ Ett ytterligare syfte med religionsundervisningen är att ge eleverna en möjlighet att ”analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor, diskutera och argumentera”.⁷⁵

Undervisningen i religionskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att analysera religioner och livsåskådningar utifrån olika tolkningar och perspektiv
2. Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar
3. [...]
4. [...]
5. Förmåga att undersöka och analysera etiska frågor i relation till kristendomen, andra religioner och livsåskådningar⁷⁶

Det väsentligaste med ämnets syfte är att eleverna känner till samt förstår hur olika människors religiösa vardag och övertygelser kan se ut. Att eleverna kan analysera och reflektera över både sin egen och andras livssituationer är av betydande vikt för att kunna utveckla en respekt och förståelse för olikheter och mångfald.

⁷⁰ Lgy11: 137.

⁷¹ Lgy11: 137.

⁷² Lgy11: 137.

⁷³ Lgy11: 137.

⁷⁴ Lgy11: 137.

⁷⁵ Lgy11: 137.

⁷⁶ Lgy11: 137.

Ämnets centrala innehåll

- Undervisningen i religionskunskap ska behandla följande centrala innehåll:
- Kristendomen, de övriga världsreligioner och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.
 - Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.
 - Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.
 - Individers och gruppers identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.
 - Olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap i den aktuella samhällsdebatten.
 - Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara.
 - Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.⁷⁷

Ämnets kunskapskrav

Förutom ämnets syfte och centrala innehåll är det av relevans att även titta på ämnets kunskapskrav, detta för att se om kraven stämmer överens med läroböckernas innehåll. Här redovisas endast kunskapskraven för betyget E. Resterande kunskapskrav för betygen D-A finns i avsnittet bilagor.

Kunskapskrav för betyget E

Eleven kan **översiktligt** redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt **översiktligt** redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven **enkla** samband och drar **enkla** slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven **översiktligt** redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygga sina resonemang med **enkla** argument.

Eleven ger **några** exempel på hur identitet kan formas i relation till religion och livsåskådning samt gör en **enkel** analys av denna relation i vilken eleven beskriver **enkla** samband och drar **enkla** slutsatser. Eleven kan **översiktligt** redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

Eleven kan **översiktligt** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **enkel** analys av de olika uppfattningarna.

Eleven kan **översiktligt** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en **enkel** analys av modellerna och använda dem för att ge **enkla** argument i **någon** fråga. Eleven för **enkla** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.

⁷⁷ Lgy11: 138.

4. Om läroböckerna

4.1 Religion för gymnasiet 1

Denna lärobok är en lättöverskådlig och innehållsrik bok som kan användas som verktyg för att bredda, fördjupa och utveckla kunskaper om religioner och livsåskådningar⁷⁸. Boken presenterar olika religioner och livsåskådningar genom grundläggande begrepp och visar på några exempel av mångfald, flera tolkningsmöjligheter och olika perspektiv inom dessa. Boken har ett klart, enkelt och tydligt språk och innehåller många färgglada bilder som porträtterar både fotografier, konst och illustrationer. Bilderna hjälper till att beskriva det som förklaras i texten. Centrala ord och begrepp eller viktiga namn i boken är fetstilta. De olika världsreligionernas högtider presenteras i varje kapitel på en enskild sida med högtidernas namn och innebörd. All fakta ges i löpande text och dessvärre finns det en avsaknad av mindre faktarutor som ger en mer översiktlig bild av textens innehåll. Varje större avsnitt avslutas med förståelsefrågor. Till läroboken finns också en lärarhandledning med bland annat lektionsförslag och diskussionsfrågor att tillgå.

Boken har totalt 229 sidor varav 25 sidor handlar om islam.

4.2 Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro

I denna lärobok presenteras fakta, föreställningar och frågor. De stora religionerna och livsåskådningar som inte är religiösa presenteras här och redogörs utförligt för och nyanserat⁷⁹. Mening, värde och etiska frågeställningar ges mycket utrymme. Även denna bok har ett enkelt och tydligt språk, där de centrala begreppen är kursiverade. En del viktiga ord förklaras vidare i marginalen. Bilderna i denna lärobok är många och även de färgglada. Majoriteten av bilderna föreställer fotografier, men några bilder är illustrationer och konst. Dessutom finns det en del bilder föreställande kartor och faktarutor med övriga kuriositeter. Speciellt för denna bok är att den inledningsvis i varje kapitel har en sida med rubriken ”Kommer du ihåg?” där författaren tar upp några av de grundkunskaper som eleverna bör ha tillämpat i grundskolan och därmed ges en kort repetition innan man fördjupar sig vidare. Till läroboken hör en digital del (som man får tillgång till via en länk och kod på insidan av bokens omslag) som innehåller faktaförklaringar, kapitelsammanfattningar, förkortade versioner av bokens kapitel samt interaktiva uppgifter. Dessutom kan man välja att lyssna på boken. En symbol finns i boken på de ställen där man kan titta närmre på den digitala delen om man så önskar. Löpande i boken ges också filmtips på filmer som kan vara sevärd i koppling till avsnittens innehåll.

Boken omfattar 178 sidor varav 15 handlar om islam.

4.3 Religion och andra livsåskådningar

Denna bok är en syskonbok till *Religion helt enkelt*, men skiljer sig från den genom att fördjupa och vidareutveckla kunskaperna i religionskunskap. I boken presenteras och diskuteras olika begrepp som är viktiga för förståelsen av religioner och andra livsåskådningar samt identitetens olika sidor och betydelser för upplevelsen av olika sammanhang. Övervägande innehåller boken de grundläggande tankegångarna i de fem världsreligionerna, samt andra livsåskådningar som till exempel humanism, existentialism och feminism. Dessutom tar boken upp typiska drag för ”privatreligiositet” och nyandlighet. I likhet med de

⁷⁸ Denna beskrivning kommer från författarna själva och står skriven på bokens baksida.

⁷⁹ Beteckningen ”nyanserat” är författarens eget ordval, som anges på bokens baksida.

andra läroböckerna ges även etiska teorier och dilemman stort utrymme i boken. Av dessa tre läroböcker är denna bok mest bildrik med både färggranna och svartvita bilder i form av främst fotografier men även illustrationer i form av diagram och statistiska bilder. Varje kapitel om de olika religionerna inleds med en historisk översikt, något som det inte redogörs för inom de olika livsåskådningarna som beskrivs i boken. Alla kapitel i boken har tillhörande ”minns du-frågor” och ”fundera på-uppgifter” och avslutas med förslag på fördjupningsuppgifter. Centrala ord och begrepp är kursiverade och somliga ord redogörs det ytterligare för under rubriken ”ord att kunna” i varje kapitel. Denna lärobok har ingen egen lärarhandledning, men till syskonboken *Religion helt enkelt* finns en så kallad lärarbok som även kan vara användbar för denna.

Boken består av 355 sidor varav 32 sidor handlar om islam.

I analysen ingår endast de tre läroböckerna i sig och inte de tillhörande lärarhandledningarna eller digitala funktionerna.

Analys av hur islam framställs i läroböckerna

Undersökningens tredje frågeställning handlar om hur islam skildras i dessa läroböcker. I avsnittet som följer redogörs det för texternas innehåll om islam som är relevanta för undersökningen.

Religion för gymnasiet 1

Kapitlet om islam behandlar i princip tre delar: Guds uppenbarelse och hur den spreds till människorna genom Muhammed, islams texter och hur man bör tolka dessa samt hur det är att leva som muslim med olika riktlinjer och plikter. I framställningen om Guds uppenbarelse skildrar man hur Muhammed tog emot Guds budskap, med hjälp av ängeln Gabriel, och hur han senare kom att sprida budskapet till folket i Mekka och Medina. Vidare redogörs det för uppenbarelsens innehåll och islams trosbekännelse samt dess sex trosartiklar: tron på Gud, tron på änglarna, tron på böckerna, tron på sändebuden, tron på domens dag och tron på ödet. Centralt för detta avsnitt är att författarna beskriver islams början, spridning och vad det är man ska tro på som en rättfärdig muslim.

I denna del finns ett stycke med rubriken ”två världar” som redogör för att när islam började spridas runt om i världen, så blev det naturligt att dela in världen i två delar. Den ena delen kallades *dar al-islam* och betyder islams hus och den andra delen kallades *dar al-harb* och betyder krigets hus. I den sistnämnda situationen menar man att man alltid befinner sig i en konflikt.⁸⁰

En del muslimer resonerar fortfarande på det sättet: antingen regerar islam eller så är man i konflikt med omgivningen. Men andra muslimer säger att det inte finns något stöd för detta i Koranen, och inte heller i berättelserna om Muhammed. De vill istället utgå från korancitat som detta: ”Tvång ska inte förekomma när det gäller frågor om tro.” Ingen ska tvingas att bli muslim.⁸¹

Avslutningsvis i detta stycke får man veta att det även finns områden med flera olika religioner som då kallas *dar al-ahd* eller *dar al-shahada* som betyder fredens- eller vittnesbördets hus. ”Det bästa sättet att vittna om islam är att utöva religionen i fred med

⁸⁰ Göth, Rüter & Wirström 2012: 109.

⁸¹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 109.

resten av samhället, säger de som använder det uttrycket.”⁸² Här kategoriserar man, enligt mig, muslimerna i två läger: ett som förespråkar att man kan leva i samklang med övriga världen och andra samhällen än där islam utgör majoriteten och ett som menar att man inte kan leva utan konflikter i dessa samhällen. Relationen mellan dessa läger och kategorier av muslimer kan tolkas bli problematisk då man grupperar muslimer som antingen ”anpassningsbara och passiva” eller som ”aggressiva och aktiva”.

I den andra delen som beskriver islams urkunder får vi även en inblick i att texterna måste tolkas. Först får vi läsa om Koranen och därefter om Haditherna och *sira*⁸³. Koranen beskrivs vara Guds ord, vilja, och uppenbarelser som Muhammed fick ta del av och skrev ned på arabiska. Även Muhammed själv ansågs vara ett föredöme för muslimer och därför skrev man så småningom ned även berättelser om honom och hans liv. Dessa berättelser som återfinns i Haditherna är viktiga för muslimer att läsa, för att kunna leva i enlighet med Guds vilja precis som Muhammed hade gjort.⁸⁴ I stycket som följer känns det som att författaren generaliserar det faktum att alla muslimer inte tycker att Koranen är motsägelsefull. Något som självklart inte stämmer.

Ibland kan man tycka att det finns motsägelser i Koranen. Muslimer anser att det inte finns några. Traditionellt menar man att de senare och längre surorna förtydligar vad som står i de tidigare. Tycker man att det finns en motsättning, är det alltså de senare man ska hålla sig till. Men vissa muslimer tänker annorlunda. De tidiga och korta surorna är bindande, menar de. De senare och längre surorna är av ett annat slag. De handlar framför allt om att få uppenbarelserna att passa ihop med situationen på den arabiska halvön på 600-talet.⁸⁵

Läroboken poängterar i ett helt avsnitt att texterna alltid måste tolkas. Särskilt betydelsefullt blir det när man läser texter som utgör en avgörande betydelse för hur man som muslim ska leva sitt liv.⁸⁶ Tankegångarna och diskussionerna kring tolkningen av islams texter och dess innebörd är vanligt förekommande och även om muslimer är överens om det centrala i tron, finns det gott om skilda meningar i mångt och mycket.⁸⁷

Människor kommer också ständigt in i nya situationer. Man möter ny teknik, som inte fanns under Muhammeds tid. Man möter också nya tankesätt som Muhammed aldrig mötte. Internet fanns inte på Muhammeds tid, och inte heller diskussionen om lika rättigheter mellan könen. Genom islam fick kvinnan en bättre ställning i samhället än hon hade haft tidigare, men idag tycker många att läget är annorlunda. Mätt med nutida mått har kvinnan en alldeles för underordnad ställning i muslimska samhällen, menar de. Har de rätt? Vad innebär lika värde? Och vilka konsekvenser får det i dagens samhälle att man och kvinna har olika roller enligt islamisk tradition?⁸⁸

Det som för mig här blir problematiskt är att läroboksförfattaren säger att många idag tycker att kvinnan har en alldeles för underordnad ställning i muslimska samhällen. Vilka är dessa många? Är det muslimerna själva som anser det? Eller vi här i västerlandet? Och vilka muslimska samhällen talar författaren om? De integrerade muslimska samhällen som växer fram i Europa, i Sverige? Eller talar man här om de muslimska länderna i stort? Texten är

⁸² Göth, Rüter & Wirström 2012: 109.

⁸³ Sira betecknar en slags längre, mer sammanfattande biografi om Muhammeds liv.

⁸⁴ Göth, Rüter & Wirström 2012: 110.

⁸⁵ Göth, Rüter & Wirström 2012: 111.

⁸⁶ Göth, Rüter & Wirström 2012: 113.

⁸⁷ Göth, Rüter & Wirström 2012: 113.

⁸⁸ Göth, Rüter & Wirström 2012: 113.

ganska oviss utifrån rent språkliga brister, men om man lär eleverna att granska texterna med ett kritiskt öga behöver det inte bara ses som en svaghet, utan kan ses som en tillgång i att analysera det man läser och ifrågasätta innehållet.

Fortsättningsvis följer en förklaring av även sunna och sharia och de förklaras vara en del av islams grundstenar tillsammans med Koranen. ”Sharia är ingen enhetlig lag som står att läsa i en bok. Sharia är ett samlingsnamn för alla regler som man anser att man kan finna i Koranen och sunna. Vad man uppfattar som sharia kan därför se olika ut.”⁸⁹ Jag finner det avslutande stycket om sharia intressant då det öppnar upp för diskussion:

I det moderna samhället finns många olika röster om vad som är rätt och fel sorts islam. Via internet kan man fråga om allt som gäller islamisk tro, på ett sätt man inte kunde förr. Via olika tevekanaler uttalar sig lärda muslimer om hur man ska bete sig som muslim. Men detta ställer muslimen inför ett val. Vem ska man lita på? Vilken av alla dessa röster ska man acceptera som en auktoritet? Kanske tvingas man att själv gå till källorna och bilda sig en egen uppfattning. Detsamma gäller förstås för icke-muslimen. Vad är egentligen islam? Vilka rättsregler gäller? Den som vill veta hur vanliga muslimer lever och tänker kanske inte ska döma efter dem som är mest högljudda.⁹⁰

Vilka fördomar finns om islam och muslimer? Vems islam gäller? Vilken bild av islam har vi och varför? Dessa är några av de diskussionsfrågor som väcks genom detta stycke.

Under rubriken ”Efterföljelse och nytolkning” görs en intresseväckande beskrivning av hur det går till när man studerar islam. Det beskrivs som ganska komplicerat att förstå sig på tron och att man därför som ”vanlig muslim” kan behöva ta hjälp av en rättslärdd för att kunna tillgodogöra sig rätt kunskaper och tolkning om islam. Denna rättslärda muslim, *faqih*, ger uttalanden om vad som är rätt eller fel islam i olika sammanhang och redogör även för den islamiska lagen. Utsagorna, *fatwa*, är ibland baserade på äldre tolkningar av Koranen eller baserade på vad de flesta andra muslimer är överens om vad som är accepterad sed bland muslimer.⁹¹ Dock är det inte alla som nöjer sig med den rättslärdes anvisningar och som menar att det ibland kan behövas nya tolkningar av Koranen och sunnan. Denna nytolkning, *ijtihad*, menar dock vissa rättslärda är överflödiga då det inte, enligt dem, behövs en nytolkning.⁹² Ändå finns det olika tolkningar och muslimen blir tvungen att ta ställning och välja, men under de senaste decennierna har bland annat muslimska kvinnor själva börjat studera texterna för att se vad som egentligen står där, och för att ta reda på om de vanliga tolkningarna verkligen gäller:

De hävdar till exempel att på flera ställen i Koranen där rättslärde översätter ordet ”hustrur”, så står det egentligen ”partner”, *azwaj*. Det som står där kan alltså, enligt dem, gälla både kvinnor och män. Det kan förändra det vanliga sättet att se på förhållandet mellan könen. Diskussionen om vad sharia egentligen innebär utgår alltså från Koranen och sunna, men också från de ständigt nya situationer som man som muslim hamnar i.⁹³

⁸⁹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 114.

⁹⁰ Göth, Rüter & Wirström 2012: 114.

⁹¹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 114-115.

⁹² Göth, Rüter & Wirström 2012: 115.

⁹³ Göth, Rüter & Wirström 2012: 115.

Ett kanske ytterst aktuellt ämne tas upp i detta avsnitt när läroboken redogör för begreppet *jihad*. Man förklarar att det betyder ”strävan” eller ”kamp” och att det finns två olika sorters *jihad*: *jihad akbar – den stora jihad* och *jihad asghar – den lilla jihad*.⁹⁴

Den stora *jihad* handlar om kampen mot sin egen ondska och egoism. En muslim ska alltid sträva efter att bli en människa som gör gott, hjälper dem som är i nöd och lever i fred och harmoni. Den lilla *jihad* handlar om kampen mot orättvisor i samhället och världen – och kampen för islam.⁹⁵

Vidare skriver författaren att alla är överens om vad den stora *jihad* innebär, men att det ofta blir diskussioner och konflikter kring den lilla *jihad* och hur man egentligen ska tolka det som Koranen och haditherna säger. En del menar att man ibland måste ta till vapen, om det är vad som krävs för att försvara islam – dock bara som sista utväg om man misslyckas med sina fredliga försök till en lösning. Däremot går åsikterna om vapen-våld isär då vissa muslimer menar att ett krig mot icke-muslimer alltid är *jihad*. Men de allra flesta håller inte med om denna uppfattning och anser att det strider mot Koranen och Muhammeds sunna.⁹⁶

Avslutningsvis problematiserar författaren begreppet *jihad* eftersom många västerlänningar tror att *jihad* betyder ”heligt krig” och att det därmed gör det svårt för muslimer att förklara vad *jihad* egentligen är. ”Den stora *jihad* handlar till exempel om att ge sin granne bröd, om grannen är fattig och saknar mat för dagen. Att göra detta kan knappast betraktas som ett krig.”⁹⁷

Författaren både redogör för, nyanserar och problematiserar begreppet och dess innebörd, men man hade även kunnat lyfta autentiska exempel på detta, som att förslagsvis nämna Islamiska Staten och andra terrorgrupper som legitimerar sitt våld genom *jihad*. Det som däremot är positivt är att man just skildrar begreppet ur olika perspektiv för att belysa att ett ord, eller ett fenomen, kan ha olika innebörd i olika situationer. Detta eftersom just dessa terrorgrupper har erövrat begreppet på ett sätt som kan liknas vid smutskastning så att andra muslimer känner att de inte längre kan använda ordet i dess rätta mening.

I den sista delen av läroboken om att leva som muslim ges först en genomgång av de islamiska högtiderna. Högtiderna och riterna förklaras vara viktiga för muslimer eftersom det är genom dem man visar att man vill underkasta sig Gud som har skapat allt och leva efter den ordning som Gud har skapat för människan. ”Inom islam är det viktigt att handla rätt, både när det gäller religiösa riter och livet i övrigt. Livet ska levas efter Guds vilja och för medmänniskans bästa.”⁹⁸ Inom en stor del av islam talar man om de religiösa plikterna, mer välkänt som islams fem grundpelare, och dessa redogörs det för i läroboken på ett sakligt och lättförståeligt sätt. Avsnittet redogör även för moskén och bönen och kvinnans plats i moskén förklaras på följande sätt:

Nuförtiden har de flesta moskéer ett särskilt utrymme för kvinnorna. I Koranen finns det inga bestämmelser för det, men enligt sunna ska kvinnorna sitta bakom männen. Det sägs att det är för att männen ska kunna koncentrera sig på bönen, och inte frestas att bara titta på kvinnorna. Det särskilda utrymmet har tillkommit senare. Det är ett utrymme dit männen inte har tillträde. Kvinnorna ska dock ha tillträde till det stora bönerummet. Men det fungerar olika på olika ställen.⁹⁹

⁹⁴ Göth, Rüter & Wirström 2012: 115.

⁹⁵ Göth, Rüter & Wirström 2012: 115.

⁹⁶ Göth, Rüter & Wirström 2012: 116.

⁹⁷ Göth, Rüter & Wirström 2012: 116.

⁹⁸ Göth, Rüter & Wirström 2012: 117.

⁹⁹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 124.

Att ge en förklaring till detta är i mitt tycke bra, särskilt om eleverna själva har funderat på detta, muslim som icke-muslim. Däremot väcks det flera tankegångar hos mig som kan vara bra att diskutera med eleverna. Är det bara männen som kan frestas av kvinnorna? Kan det inte vara så att även kvinnorna frestas av männen? Är detta diskriminerande? Eller kan det vara så att kvinnorna själva anser att detta är bra? Vad säger det här om jämställdhet i islam? Blir detta ett problem i ett land som Sverige?

Livets olika skeden beskrivs sedan utifrån ett islamiskt perspektiv: födseln, att bilda familj och döden. Religionen omfattar hela livet, från födelse till död och vidare in i paradiset. Under rubriken *födelse* förklaras pojkers omskärelse som sägs ha stöd i några hadither. Även kvinnlig omskärelse tas upp. Det är ett mycket större ingrepp, som kan orsaka allvarliga skador och livslånga lidanden för kvinnor. I de områden där kvinnlig omskärelse förekommer, är det inte endast muslimer som utför dessa, utan även inom kristendomen och andra religioner.¹⁰⁰ Stödet för den kvinnliga omskärelsen är svagt i den hadith man refererar till och de flesta muslimer anser därmed att den inte är tillförlitlig och att kvinnlig omskärelse är ett sätt att fördärva det som Gud har skapat.¹⁰¹

Många använder Koranen för att argumentera mot kvinnlig omskärelse. Där står det att djävulen vill förvanska Guds skapelse, och man ska inte inlåta sig med djävulen. Att omskära kvinnor skulle då vara ett grovt brott mot Guds vilja.¹⁰²

Och vidare:

Varken manlig eller kvinnlig omskärelse finns nämnd i Koranen. Men vissa betraktar den som inte är omskuren som oren. Och då handlar allt som står om orenhet i Koranen också om omskärelse.¹⁰³

I koppling till detta redovisas det hur önskvärt det är med familj och äktenskap inom islam.

Traditionellt har kvinnan och mannen olika roller inom familjen. Mannen har det ekonomiska ansvaret. Kvinnan har rätt att bli försörjd av sin make. Kvinnans huvudansvar är hemmet och barnen. Skilsmässa är tillåten inom islam, men betraktas som något som man i det längsta ska undvika.¹⁰⁴

Månggifte förklaras vara tillåten för männen som får gifta sig med fler än en kvinna, men en kvinna får inte gifta sig med flera män. Däremot måste mannen kunna försörja alla sina fruar och behandla dem lika och rättvist. Koranen antyder att detta är svårt och därför uppfattar många muslimer det som en uppmaning att endast gifta sig med en kvinna. Muslimska män kan gifta sig med icke-muslimska kvinnor, men muslimska kvinnor kan inte gifta sig med icke-muslimska män. Detta har att göra med uppfattningen om att barn ska uppfostras enligt faderns religion.¹⁰⁵ Avsnittet avslutas med att man går igenom hur ritualen utförs vid mötet med döden. ”Den döda begravs med ansiktet mot Mekka. Kremering är inte tillåten.”¹⁰⁶

En viktig tanke för muslimer är att islam är en enhet. Islam går över nationella och kulturella gränser. Muslimer utgår alla från Koranen och sunna, alla genomför

¹⁰⁰ Göth, Rüter & Wirström 2012: 125.

¹⁰¹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 125.

¹⁰² Göth, Rüter & Wirström 2012: 125.

¹⁰³ Göth, Rüter & Wirström 2012: 125.

¹⁰⁴ Göth, Rüter & Wirström 2012: 125.

¹⁰⁵ Göth, Rüter & Wirström 2012: 126.

¹⁰⁶ Göth, Rüter & Wirström 2012: 127.

samma riter och alla är riktade mot samma plats när de genomför dem. Ändå tolkar man ibland källorna olika, och kommer till olika slutsatser om vad som är ett rätt liv i islam. Därför finns det olika riktningar.¹⁰⁷

Kapitlet om islam avslutas med en redogörelse för de två största riktningarna i islam: *sunni* och *shia*. Men även mindre rörelser inom dessa ges en kort beskrivning, bland annat *sufism*, *salafism (wahhabism)* och *islamism*. Den sistnämnda rörelsen beskrivs som modern och på framfart i västvärlden. ”De allra flesta muslimer i till exempel Europa vill kunna leva i enlighet med islam men utan motsättningar med det övriga samhället.”¹⁰⁸ Islam beskrivs som den naturliga religionen som är en snabbt växande religion i Europa, detta främst på grund av invandringen. Enligt en berättelse menar Muhammed att alla föds som muslimer, men sedan uppfostras in i olika religioner, livsåskådningar och kulturer – så att anta islam är inte att anta en ny religion, utan att komma tillbaka till den naturliga religionen.¹⁰⁹ Islam i Europa står dock inför utmaningar eftersom man här möter andra tankesätt och levnadsvillkor. Dessa nya situationer kräver att muslimer diskuterar och tolkar om källorna på nytt för att kunna hitta ett förhållningssätt till både sin tro och sin omgivning, som därmed kan ge mening och sammanhang.¹¹⁰

Det är bra att man går igenom de olika riktningarna för att beskriva att det ser olika ut i olika delar av världen samt att man belyser den mångfald som råder inom islam.

Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro

Denna läroboks kapitel om islam har inte lika tydliga delar som den första, utan här flyter texten mer ihop. Inledningsvis får vi en kort sammanfattning om islam, i vad jag utgår från att man ska ha lärt sig i grundskolan. Därefter följer en textruta med rubriken *målet för studierna i detta kapitel är att du ska...* som följs av vad man ska förstå, känna till, kunna se och kunna diskutera om islam. Bland annat ska man ”kunna se olika uttryck för muslimsk tradition hos individer och i samhället”.¹¹¹

Kapitlet inleds med islams historia och dess ursprung. Även här beskrivs hur Muhammed tog emot Guds uppenbarelser och andliga insikter som senare skrevs ned och blev den heliga skriften Koranen.¹¹² På samma sätt som i den första läroboken återges här också berättelsen om hur Muhammed började förkunna Guds budskap, hur han möttes av motstånd och vilken islams trosbekännelse är. Urkunderna och skrifterna beskrivs även de: Koranen och surorna, sunna och haditherna. Dock läggs det inte lika stort värde här som i den första läroboken att diskutera vikten av tolkning av texterna, men ämnet berörs ändå med en lite annorlunda inriktning.

Frågor om hur Koranen kan och bör tolkas, inte minst när det gäller moraliska problem, diskuteras av teologer och rättslärda. Ofta går man utanför Koranens snäva skrivningar och hänvisar till *sunna* (traditionen) där Muhammeds liv är ett föredöme, och till *haditherna*, de systematiskt uppställda berättelserna om Muhammeds liv och uttalanden. Genom att knyta an till dessa källor blir det möjligt att överväga hur Koranens texter ska tolkas.¹¹³

¹⁰⁷ Göth, Rüter & Wirström 2012: 127.

¹⁰⁸ Göth, Rüter & Wirström 2012: 128.

¹⁰⁹ Göth, Rüter & Wirström 2012: 129.

¹¹⁰ Göth, Rüter & Wirström 2012: 129.

¹¹¹ Franck 2014: 165.

¹¹² Franck 2014: 166.

¹¹³ Franck 2014: 167.

Man belyser den diskussion som finns kring hur de heliga texterna ska tolkas med hänsyn till mäns och kvinnors rättigheter (något som kopplas till samma diskussion som råder även inom kristendomen och judendomen):

Muslimska feministiska teologer har framhållit att Koranen genom historien har tolkats *av män för män*. Dessa teologer argumenterar för att kvinnors perspektiv och kvinnors frågor ska lyftas fram i tolkningsprocessen. Det handlar exempelvis om hur Koranens texter kan och bör tolkas i relation till frågor som rör jämställdhet och likaberättigande.¹¹⁴

Lite längre fram i texten, dock inte sammanhängande med styckena ovan, nämns tolkning något kortfattat igen. Dessa tankegångar förekommer under rubriken *Etik*.

Det råder inte full enighet bland de rättslärda om hur de olika reglerna och förbuden ska tolkas. Det finns olika skolor om hur strängt olika formuleringar ska uppfattas och tillämpas. Precis som i andra religioner där texter är viktiga varierar uppfattningarna om hur de ska läsas och tillämpas.¹¹⁵

Och:

Muslimska feministiska teologer har på olika sätt förespråkat nya sätt att läsa Koranen. Bland annat menar de att vissa regler, som till exempel rör arvsrätt och äktenskapliga relationer, måste diskuteras utifrån en mer modern syn på jämställdhet och likaberättigande. De menar att vissa skrivningar i Koranen ger uttryck för en syn på kvinnor, män, kärlek och äktenskap som hör till en försvunnen tid. Det gäller exempelvis föreskriften för en muslimsk kvinna att gifta sig med en muslimsk man, medan en muslimsk man tillåts gifta sig också med en kvinna med judisk eller kristen hemvist.¹¹⁶

Författaren upprepar och betonar vissa värdeladdade ord, vilket skapar en effekt av att man kommer ihåg vad som känns som centrala tankegångar vad gäller tolkning. Man kan även se att det berör samma ämnen som den första läroboken, vilket gör att man förstår att detta är aktuella ämnen som förmodligen många funderar kring. Det som här är positivt är att man får en förståelse i att långt ifrån alla muslimer delar tankar och åsikter när det kommer till tolkningen av källorna och därmed tolkningen av olika ämnen och debatter som råder. Att författaren här belyser en viss oenighet inom islam kan bidra till att eleverna får en ökad förståelse för den mångfald som råder samt att det i sin tur kan leda till att man kan slå hål på vissa fördomar som eleverna kanske har.

Vidare redogörs det för islams gudsbegrepp, innebörden i det och att Gud ses som allsmäktig men barmhärtig. Man gör en skillnad mot kristendomens syn att se på Gud och menar att islam absolut inte ser att Gud har olika personligheter eller gestalter.¹¹⁷ Även människans fria vilja diskuteras i detta avsnitt. Under rubriken *människosyn* får vi läsa om människan och hennes onda och goda egenskaper och gärningar och återigen görs en jämförelse med kristendomen och även judendomen. Man pekar på en skillnad i synen på arvsynden, som muslimer inte menar finns inom den islamiska uppfattningen. Fokus ligger på människan som individ, där varje enskild person är ett resultat av Guds skapande och att varje person har ett eget ansvar och frihet över att balansera på ett sätt som ligger i linje med Guds vilja. Varje individ sägs också ha ett gudomligt mål: ett evigt liv tillsammans med Gud.¹¹⁸ De fem pelarna

¹¹⁴ Franck 2014: 167.

¹¹⁵ Franck 2014: 173.

¹¹⁶ Franck 2014: 174.

¹¹⁷ Franck 2014: 169-170.

¹¹⁸ Franck 2014: 170.

beskrivs även i denna lärobok. Men till skillnad mot den första boken är det beskrivet väldigt kort och koncist vad varje pelare innebär.

Under rubriken *etik* ges en kortfattad överblick av islams tankegångar när det kommer till etik och moral. Den gyllene regeln, den moraliska norm, inom islam citeras: ”Se till att ingen av er behandlar sin nästa på ett sätt på vilket han själv skulle avsky att bli behandlad”.¹¹⁹ Andra regler knyts mer an till skrivningar i Koranen, till exempel att man ska undvika att äta griskött och blodmat och att man inte ska konsumera alkohol. Sådant som är *haram*, förbjudet, och *halal*, tillåtet, tas upp. I en faktaruta ges ytterligare två kortfattade exempel. Det ena beskriver vad Koranen säger om hur många fruar en man får ha, och det andra beskriver vad Koranen säger om kvinnans påbud att skylla sig själv med någon typ av slöja.

Ett annat exempel är påbudet att kvinnor ska skylla sig med något slag av slöja. Också här varierar inställningen. På vissa håll använder muslimska kvinnor *burka*, en slöja som täcker hennes ansikte. Mer vanligt är att muslimska kvinnor istället använder *hijab*, en slöja som inte döljer ansiktet. Åtskilliga muslimska kvinnor använder inte alls något slag av huvudduk. Inte minst i många europeiska länder har bruket av slöja upplevts som provocerande och ett tecken på ojämställdhet och sexism [...]. Uppfattningarna bland muslimskt troende går isär här: vissa stödjer tolkningen att slöja står för förtryck, medan andra menar att slöjan är ett viktigt sätt för många kvinnor att få uttrycka en religiös hemvist och personlig identitet.¹²⁰

Här menar jag att det är oerhört bra att författaren belyser de olika inställningarna till diskussionen av slöjan. Jag tycker att redogörelsen visar på en pluralism av både ja- och nej-tyckare och även att han belyser detta dilemma ur ett direkt muslimskt perspektiv med olikheter som ändå accepteras av den andre oavsett åsikt.

I likhet med den första läroboken förklaras även här sharia och hur olika riktningar inom islam tolkar lagen olika inom olika områden. Ett exempel ur verkligheten visar på hur en muslimsk man i Sverige som vägrade skaka hand med en kvinna på sin praktikplats blev anmäld för kränkande behandling. Något som han menade var förbjudet enligt hans religion. Arbetsförmedlingen som tog kvinnans parti drog in mannens aktivitetsstöd. Tingsrätten dömde ärendet som felaktigt och Arbetsförmedlingen blev dömda att betala mannen 60 000 kronor i ersättning.¹²¹

I detta stycke ges en autentisk bild av vilka dilemman en muslim kan ställas inför i ett samhälle som inte följer sharialagar. Men texten berättar också att det kan se väldigt olika ut, för olika muslimer. Det handlar främst om hur man tolkar lagarna men ”[...] som regel går (det) utmärkt att förena en religiös tro med ett sekulärt samhällsliv. Grundprincipen för muslimer är att följa den lagstiftning som finns i det land där de lever”.¹²² På ytterligare två ställen i kapitlet får vi läsa om två muslimska människors tankar och syn på sin religion och hur man kan leva som muslim i Sverige. Det är något som jag anser är väldigt positivt i denna lärobokstext, då man får andra tankegångar och röster än endast författarens. Som elev minns jag att jag själv tyckte om att läsa berättelser ur verkliga livet av ”äkta” personer inom den religionen eller livsåskådningen.

Beskrivningen av shia och sunni och islams högtider får endast en fjärdedels sida i kapitlet, något som jag tycker är något bristfälligt om man vill förstå islams grundläggande

¹¹⁹ Franck 2014: 172.

¹²⁰ Franck 2014: 173.

¹²¹ Franck 2014: 174.

¹²² Franck 2014: 174.

kännetecken. Däremot är det avslutande avsnittet i kapitlet utmärkande och tidsenligt, men något kort i min mening. Avsnittet går under rubriken *muslimer i Sverige* och författaren redogör för islams framväxt och utbredning i Sverige.

Det är viktigt att understryka att gruppen muslimer i Sverige, precis som andra religiösa grupper, är långt ifrån enhetlig. Vissa är djupt troende och försöker i största möjliga mån praktisera det som uppfattas vara islams grundläggande trossatser och föreskrifter. Andra kanske väljer att följa vissa regler men inte alls. För dem är islam kanske inte så betydelsefull som religiös grund för hur livet bör levas. Ytterligare andra har en mer sekulär hållning, som innebär att religionen inte sätter några mer medvetna och tydliga spår i livsstil och livshållning.¹²³

Begreppet *islamofobi* tas upp och hur det är att möta detta som muslim i västvärlden. Särskilt tydligt blev det efter attackerna mot World Trade Center år 2001. En annan debatt som kan tyda på islamofobi i Sverige är den när protester ges mot byggandet av moskéer här.¹²⁴ Detta till trots ca 400 000 muslimer i Sverige samt rådande religionsfrihet. Även medias negativa bild av islam tas upp och en undersökning mellan 1991-1995 visade, redan då, att ca 85 % av allt innehåll i Rapport, Aktuellt och TV4 Nyheterna kopplade samman islam med våld, krig och terror.¹²⁵ Det som tas upp här är av stor vikt att diskutera i klassrummet med eleverna då islamofobi idag är på framfart, inte bara i Sverige utan även i världen. Okunskapen om islam gör att rädsla och främlingsfientlighet växer, något som man bör motverka genom ökade kunskaper om religionen. Kapitlet avslutas på följande sätt:

Ett sätt att motverka fördomar och generaliseringar kring religioner i allmänhet och islam i synnerhet är att förmedla ökad kunskap om vad religiösa trosuppfattningar och förhållningssätt innebär. Skolans undervisning i religionskunskap har här ett stort ansvar.¹²⁶

Denna läroboks kapitel om islam är måhända väldigt kort och kompakt, men löpande i texten finns det fördjupningsfrågor som eleven endast kan besvara genom annat material och även genom den tillhörande digitala delen. Detta ställer krav på eleverna att ta eget ansvar och söka vidare kunskap och en fördjupad förståelse för religionen, för att sedan återkoppla sina tankegångar i klassrummet igen. Att frågorna är öppna för reflektion och inte enbart kan besvaras med rätt eller fel fakta gör att eleverna får öva på och utveckla sin analysförmåga. Detta sätt att arbeta tilltalar mig personligen och kräver mer av både mig som lärare och mina elever, men öppnar samtidigt upp för spännande dialoger som kan utmana deras tankesätt.

Religion och andra livsåskådningar

Den tredje läroboken tar upp följande huvudavsnitt: en historisk översikt, muslimer i Sverige och det centrala i muslimsk tro, islams heliga texter, högtider och muslimska riktningar. Bara vid en första anblick kan vi se att det är i princip samma grundläggande innehåll som i de tidigare läroböckerna. Det ger en bild av vad dessa författare gemensamt tycks anse vara mest centralt för religionen.

Den historiska översikten för islam görs genom en kronologisk tidslinje med tillhörande fakta-kommentarer. Därefter redogörs det för muslimer i Sverige där man uppskattar att det finns ca 300 000-400 000 muslimer i Sverige, varav ca 100 000 utövar islam aktivt.¹²⁷ I den

¹²³ Franck 2014: 176.

¹²⁴ Franck 2014: 177.

¹²⁵ Franck 2014: 177.

¹²⁶ Franck 2014: 177.

¹²⁷ Ring 2015: 140.

sista befolkningsräkningen i Sverige 1930 där religionstillhörighet var tillåten att tas med visade det sig att endast, gissningsvis, 11 personer var muslimer.¹²⁸

Islam spelade en mycket undanskymd roll i Sverige fram till 1900-talet. Det visade sig bland annat i skolans värld. Vid en studie av ett antal lektioner i religionskunskap (som då hette kristendomskunskap) i slutet av 1960-talet, nämndes inte islam en enda gång [...]. I takt med att antalet muslimer i Sverige har stigit, har också kunskapen om islam ökat.¹²⁹

Även i denna lärobok poängteras det att muslimerna i Sverige inte utgör en enhetlig grupp, utan att de består av människor med olika etniska bakgrunder och olika kulturer.¹³⁰ Läroboken ger en mångsidig bild av hur en muslim utövar sin tro, bland annat står det att vissa muslimer går till moskén varje dag och andra kanske en gång om året eller att vissa muslimer är mycket skeptiska till musik eftersom det anses förföra människan och kan leda henne åt fel håll, medan andra älskar musik.¹³¹ Även synen på användandet av slöjan tas upp med två olika åsikter kring det. Att kvinnan kan bära slöja beror på flera skäl, men i boken tas endast fyra skäl upp: tradition i familj och släkt, för att visa värdighet, för att visa att hon tar sin religion på allvar samt för att hon tvingas av lagen. Vidare förklarar författaren att ordet slöja endast nämns två gånger i Koranen, så användandet av slöjan bygger mer på andra traditioner än Koranen – dessutom är det långt ifrån alla som bär slöja.¹³²

I början av kapitlet förklarar författaren att det råder en mångfald inom islam:

Vi människor är olika och det finns alltid flera spår. Går det inte att tydligt svara på vad en muslim tror och vad som är kännetecknande för islam? Svaret är både ja och nej. Det går inte att beskriva en tro som alla muslimer känner igen sig i. Samtidigt finns det utgångspunkter för den muslimska tron som de allra flesta tar för självklart, men inte tolkar och följer på samma sätt. Så det som här sägs och beskrivs om islam ska ses som avstamp och sammanfattningar.¹³³

Här förtydligar författaren att det som sägs genomgående i kapitlet är en sammanfattning av vad många kanske kan enas om inom islam; centrala tankegångar som kan tolkas och praktiseras på olika sätt. De olika individerna sätter själva en vikt i vad de anser vara viktigast för religionen. Detta anser jag öppnar upp för en förståelse av muslimer, om man kopplar detta till hur vi i väst lever och tänker: vi är också ense om mycket, men har också många olikheter.

Precis i likhet med de andra böckerna belyser man islams trosbekännelse och de fem pelarna som vägleder muslimerna till att bli goda människor. Denna lärobok ger i likhet med den första läroboken en mer utförlig redogörelse för dessa på ett sätt som är enkelt att förstå. Här förklaras också att inte alla pelare är lika viktiga, utan att det främst är trosbekännelsen och bönen som man lägger störst vikt vid. De andra pelarna kan vara svåra av praktiska skäl.¹³⁴ I samma avsnitt tas även omskärelse upp, av både pojkar och flickor. ”Islam förespråkar omskärelse av pojkar, men inte av flickor.”¹³⁵ Kvinnlig omskärelse förklaras här vara en förislamisk tradition som praktiseras även av kristna och andra grupper i länder som Somalia

¹²⁸ Ring 2015: 140.

¹²⁹ Ring 2015: 140.

¹³⁰ Ring 2015: 140.

¹³¹ Ring 2015: 141.

¹³² Ring 2015: 150.

¹³³ Ring 2015: 142.

¹³⁴ Ring 2015: 148.

¹³⁵ Ring 2015: 148.

och Egypten. ”Kvinnlig omskärelse innebär flera fysiska risker för kvinnor och stort lidande. Det kränker också unga kvinnors rättigheter.”¹³⁶

Regler kring mat och dryck (halal och haram) tas upp och även regler kring kläder, främst användandet av slöjan. Även här betonas hela tiden nyanseringen i tankegångarna kring det. Att vissa muslimer följer dessa regler strikt och att andra muslimer inte bryr sig lika mycket eller till och med inte alls.¹³⁷ Synen på Gud och synen på människan beskrivs också, men utmärkande här är att man nämner Satan som den som förleder människan till att göra ont.¹³⁸ Synsättet på mannen och kvinnan i islam problematiseras. ”Utgångspunkten i islams syn är att man och kvinna är olika och därför har olika plikter enligt Koranen.”¹³⁹ Plikterna sägs vara lika mycket värda, trots att de är olika för könen.

Synsättet krockar med det som gäller i Sverige, bland annat enligt den svenska lagen. En kvinna ska ha samma rättigheter och samma möjligheter som en man [...] Nu anser de allra flesta muslimer att de ska följa de lagar som gäller i det land de lever i. Det gäller lagar kring äktenskap och arv exempelvis. Undantaget är om den muslimska bönen skulle förbjudas av staten, då måste man bryta mot lagen.¹⁴⁰

Under rubriken *islams heliga texter* får vi läsa om Koranen och att den på samma sätt som judar och kristna kan tolka Bibeln, kan tolkas av muslimerna.¹⁴¹ Till skillnad mot de andra läroböckerna får man här många olika tips på läsvärda suror i Koranen som handlar om olika ämnen. Haditherna tas också upp, men förklaras i yttersta korthet. Högtiderna redogörs också enligt skolboksexemplar med titel och innebörd, på ett lättförståeligt sätt.

I avsnittet om olika muslimska riktningar berättas det om splittringen mellan sunni- och shiamuslimer samt varför splittringen uppstod. Vidare beskrivs andra inriktningar inom islam, bland annat islamister som här även kallas fundamentalister. Man förklarar att de inte ser på islam som enbart en religion, utan även ett samhällssystem.¹⁴² *Det muslimska brödrskapet* i Egypten är ett exempel på en sådan rörelse. Begreppet jihad förklaras i likhet med den första läroboken i detta kapitel.

Under de senaste åren används benämningen *jihadister* för de grupper som krigar i islams namn och eftersträvar ett muslimskt samhälle och även talar om att återupprätta ett *kalifat* [...] IS, *Islamiska staten*, eftersträvar att upprätta ett stort kalifat i medelhavsområdet.¹⁴³

En ny rörelse som i denna lärobok presenteras är *sekularister* som har en motsatt uppfattning än islamisterna. De hävdar att religion är en privatsak och hänvisar till ett citat i Koranen: ”Tvång skall inte förekomma i trosfrågor”.¹⁴⁴

En tredje grupp vill att islams tankar om fred och rättvisa ska påverka samhället, men det behöver inte ske med hjälp av ett muslimskt styre. Många muslimer anser

¹³⁶ Ring 2015: 148.

¹³⁷ Ring 2015: 149-150.

¹³⁸ Ring 2015: 153.

¹³⁹ Ring 2015: 153.

¹⁴⁰ Ring 2015: 153-154.

¹⁴¹ Ring 2015: 158.

¹⁴² Ring 2015: 164.

¹⁴³ Ring 2015: 165.

¹⁴⁴ Ring 2015: 165.

exempelvis att Sverige, med sin välfärdspolitik, stämmer bra överens med muslimska ideal.¹⁴⁵

Vad gäller synen på tolkning av islam beskrivs det här att olika tolkningar av religionen skapar motsättningar. Däremot förklarar man att det inte endast är motsättningar i tolkningen som skapar konflikter, det krävs mer än så. Olika kulturella traditioner, klantillhörigheter och politiska och ekonomiska orsaker kan påverka dessa motsättningar och meningsskiljaktigheter.¹⁴⁶

De flesta muslimer i Sverige och i övriga världen kämpar med en bild av islam som de inte känner sig hemma i. De förstår inte kopplingen mellan terror och islam som förespråkare som al-Qaida, IS, Boko Haram och al-Shabaab gör [...] Extremister finns i alla religioner, men de utgör inte en majoritet. Beräkningar som rör islam uppskattar att fundamentalister utgör kanske fem procent av världens muslimer.¹⁴⁷

Den avslutande delen i kapitlet går under rubriken *islam i framtiden i Sverige* och handlar om hur islam har en tydlig plats i det svenska samhället.

Islam är ingen marginell företeelse utan en stark röst i vårt samhälle idag. Islam väcker känslor och invandrarfientliga grupper är starkt kritiska till islam, som de menar står för en främmande kultur.¹⁴⁸

Författaren belyser det faktum att den muslimska religionen ses som en förklaring till det oroliga läget som råder i världen – en generalisering som de flesta förstår är fel. Det är ju inte endast muslimer som är inblandade i världens alla konflikter, utan även kristna, buddhister, hinduer och andra grupper.¹⁴⁹

De flesta muslimerna i Sverige är oerhört kritiska till krig, terror och förtryck som sker i islams namn och menar att detta inte har någonting med islam att göra. Islam är fredens religion.¹⁵⁰

Kapitlet avslutas med några retoriska frågor som lämnar läsaren med nya tankegångar och frågor att söka vidare svar på. Begreppet islamofobi nämns endast i en av dessa frågor, men förklaras inte med konkreta exempel. I övrigt är hela detta avsnitt av värde för att det är aktuellt idag i det samhälle som råder. Som tidigare nämnt kan endast fördomar och främlingsfientlighet motarbetas av kunskap och förnuft.

Diskussion

I avsnittet nedan kommer jag att diskutera och sammankoppla resultatet med direktiven i läroplanen och den tidigare forskningen. Detta för att besvara min sista frågeställning: Hur väl förhåller sig kapitlen om islam i dessa läroböcker till direktiven i Lgy11 och kursplanen i religionskunskap? Diskussionen kommer således att ställa läroplanens- och läroböckernas

¹⁴⁵ Ring 2015: 165.

¹⁴⁶ Ring 2015: 166.

¹⁴⁷ Ring 2015: 165-166.

¹⁴⁸ Ring 2015: 168.

¹⁴⁹ Ring 2015: 168.

¹⁵⁰ Ring 2015: 168.

innehåll i kontrast till den tidigare forskningen och annan litteratur för att synliggöra eventuella likheter, skillnader och förändringar över tid.

Hur motsvarar läroböckerna de allmänna direktivten samt religionskunskapens kursplan i Lgy11?

Gemensamt för alla tre läroböckerna är att de genom sitt textinnehåll med tillhörande diskussionsfrågor lever upp till samt motsvarar läroplanens direktiv och religionsämnets kursplan. Hur väl dessa kapitel förhåller sig till direktiven är dock något olika då man kan se att varierande ämnen och perspektiv är olika centrala. Samtliga böcker svarar väl mot läroplanen och kan genom sina resonerande texter, konkreta exempel och mer eller mindre engagerade uppgifter leda till att eleverna kan samtala om, diskutera och fundera vidare kring islam, både på egen hand och tillsammans i grupp.

För att uppnå minst betyget E i religionskunskap vore det optimala att man kan uppnå kunskapskraven genom att endast läsa i läroboken. För ”ambitiösa” elever är detta förmodligen inte ett problem, men för andra elever som är svagare i teoretiska ämnen kan det vara mer komplicerat – dock inte omöjligt. Både för ambitiösa elever, som kanske kräver mer utmaning, och de ”svagare” eleverna som har svårare att tillämpa sig dessa kunskaper och förmågor är det viktigt att läraren ser till att alla elever får den hjälp de behöver för att uppfylla ämnets kunskapskrav. Utifrån dessa tre läroböcker vågar jag ändå påstå att eleverna kan uppnå betyget E med böckerna som grund att stå på. Dock bör det nämnas att relationen mellan religion och vetenskap samt religion och etik kan behöva förklaras och arbetas med utifrån andra kapitel i böckerna än de om islam.

Desto mer utförligt, välgrundat och nyanserat en elev kan redogöra för, reflektera över samt analysera olika religioner och livsåskådningar samt moraliska föreställningar desto högre betyg kan eleven uppnå. För de högre betygen kan man fastställa att eleven bör kunna tänka självständigt och därmed analysera och beskriva religiösa fenomen utöver läroböckers textinnehåll. Oavsett ambitionsnivå hos eleverna krävs det alltså andra verktyg än enbart lärobokstexter för att uppnå högre betyg än E.

Utifrån det centrala innehållet i religionsämnet anser jag att det är fyra av punkterna som bäst motsvaras i kapitlen om islam i dessa läroböcker:

- Kristendomen, de övriga världsreligioner och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.
- Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.
- Individers och gruppers identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.
- Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.

Övriga punkter för undervisningens centrala innehåll tas också upp i läroböckerna, men dessa har inte undersökts vidare utan bara konstaterats finns med i enskilda kapitel.

I Lgy11 står bland annat följande i religionsämnets syfte:

Kunskaper om samt förståelse för kristendomen och dess traditioner har särskild betydelse då denna tradition förvaltat den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället. Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.¹⁵¹

Samt:

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur människors moraliska förhållningssätt kan motiveras utifrån religioner och livsåskådningar. De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.¹⁵²

Utifrån läroböckernas kapitel om islam anser jag att alla tre böcker uppfyller religionsämnets syfte. Man ges en förståelse för islam och muslimer på ett sätt som präglas av öppenhet och människors olikheter som i sin tur bör leda till att eleverna får en större förståelse för det mångfaldiga samhälle som vi lever och verkar i. Undervisning i överensstämmelse med dessa läroböcker bör således leda till utvecklade kunskaper om islam som utvecklar en respekt och förståelse för dessa olika sätt att tänka och leva.

Som Härenstam skriver i sin avhandling är det som står i läroplanen förenat med svårigheter i religionsundervisningen i praktiken. Att ge en bild av en främmande kultur är inte helt enkelt, särskilt inte med tanke på att man redan besitter olika sorters förkunskaper om ett ämne.¹⁵³ Han menar att skolan och läromedlen har begränsade möjligheter att ge eleverna det sammanhang och den inlevelse som är en av förutsättningarna för att kunna förstå en annan kultur.¹⁵⁴ En av de bidragande faktorerna som påverkar denna förkunskap är massmedias bild och propaganda. En bild som påverkar även forskningstraditioner och traditioner på att beskriva islam, som då i sin tur påverkar den bild som läromedlen ger.¹⁵⁵ Läroböckernas bild av islam, som jag här ser som antingen neutral eller positiv, kan leda till att eleverna utvecklar kunskaper och den förståelse för olika sätt att tänka och leva som efterfrågas i Lgy11. Detta utifrån ett gemensamt perspektiv där texterna nyanserar och problematiserar den mångfald som finns inom islam.

Utifrån läroplanens direktiv är det av stor vikt att skolan främjar elevernas förståelse för andra människor och därmed utvecklar medmännisklighet och respekt, man betonar alla människors lika värde och okränkbarhet, att främlingsfientlighet ska motarbetas, att det ska vara jämställt mellan könen, att det ska råda tolerans och ansvarstagande gentemot andra människor. Läroplanen betonar vidare att skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och undervisningen ska vara saklig och allsidig, skolan ska förmedla kunskaper som inte endast motsvarar en betydelse inom ramen för skolans verksamhet utan även i ett vidare perspektiv, i vårt mångkulturella samhälle som bygger på grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter. Ur olika perspektiv ska eleverna ges dessa kunskaper och premisser för att kunna utvecklas efter sina förutsättningar. Målet är att eleverna ska få en likvärdig utbildning som leder till olika sorters kunskaper och förmågor, samt värden och normer som i sin tur leder till att eleverna kan samspela i möten med andra människor utifrån respekt för

¹⁵¹ Lgy11: 137.

¹⁵² Lgy11: 137.

¹⁵³ Härenstam 1993: 6.

¹⁵⁴ Härenstam 1993: 6.

¹⁵⁵ Härenstam 1993: 6.

skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia samt att de tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling.

På ett eller annat sätt betonar respektive lärobok dessa tankegångar och exempel inom ramen för islam. Kapitlen kan genom rätt arbetssätt leda till dessa kunskaper och förmågor hos eleverna som direktiven ur Lgy11 belyser. Mångfald, olikheter, ”vardags-muslimer” och olika riktningar och tankesätt tas upp i alla tre kapitel, mer eller mindre. Och två av de tre böckerna har utöver textinnehållet fördjupningsfrågor löpande i kapitlet, där eleverna får en möjlighet att söka information på annat håll samt att analysera och resonera kring ämnet ur olika perspektiv och även göra jämförelser och skillnader med de andra världsreligionerna.

Utifrån Härenstams analys av hur islam framställs i läroböcker skrivna mellan 1960-1991 kan vi här se en skillnad mot läroböckerna som ingår i min undersökning. Så här skriver han i sin reflektion:

Speciellt anmärkningsvärt är en del av högstadieläroböckernas *mycket negativa bild av islams gudstro och människosyn och dennas koppling till krig och konflikter i dagens värld där muslimer är inblandade*. (Detta gäller i viss utsträckning också en del gymnasieböcker.) Det stora problemet är att läroböckerna *i så liten grad problematiserar begreppet islam*. Bilden av islam är ofta ganska ”socialantropologisk” och förhållanden i speciellt Mellanösternländer får ofta och på ett alltför enkelt sätt karakterisera ”hela islam” i någon ospecificerad mening av ordet.¹⁵⁶

Vidare i sin reflektion konstaterar han två saker i de läroböcker han undersökte:

1. Muslimen behandlas som någon slags *kollektiv* varelse om vilken generaliserande påståenden görs, t.ex. angående karakteristiska drag, likheter med resp. skillnader från ”oss”.
2. Den konkreta *exemplifikationen* av islam och islams inflytande är *genomgående negativ*.¹⁵⁷

Här kan vi alltså se att en utveckling och förändring av läroböckernas innehåll om islam har förändrats över tid. Nödvändigtvis behöver det inte enbart ha med läroplanens förändringar att göra, utan förmodligen har det med samhällets utveckling att göra som sådan. En ökad pluralism av islam och muslimer i västvärlden och Sverige, där man har en ökad förståelse för andra människor och kulturer, har förmodligen lett till denna tydliga utveckling av hur man exemplifierar och förklarar islam i dagens läroböcker. Med andra ord kan man utifrån Härenstams undersökning se att denna bild av islam är i betydligt positivare drag än vad den än går var genom en helt annan nyanseringsgrad men det är så klart inte helt oproblematiserat än idag. Vidare redogör Härenstam för två faktorer som kan ligga till grund för hur man skriver ”bra läroböcker” som jag anser fortfarande kan vara av stor vikt när man skriver läroböcker, oavsett vilken religion man ämnar beskriva. Dessa är: ”1. Kontakt med muslimer; 2. Närhet till aktuell forskning”.¹⁵⁸

Falkevall diskuterar i sin text hur mycket styrdokumentet faktiskt styr undervisningen. Han undersöker främst vad kursplaner och läromedel ger för bild av det som det ska undervisas om. Han redogör för den vidgning som har skett från protestantisk kristendom till neutral undervisning om världsreligionerna och andra livsåskådningar samt etiska frågeställningar.

¹⁵⁶ Härenstam 1993: 271.

¹⁵⁷ Härenstam 1993: 272.

¹⁵⁸ Härenstam 1993: 273.

Han menar att i den utsträckningen speglar kursplaner och läromedlen varandra, men kursplanen har även en pendling mellan ämnesinnehåll och elevers utveckling, något som kan skapa motsättningar.¹⁵⁹ Falkevall redogör för att skolforskning talar för att den direkta styrningen av styrdokumentet är svag. Det är andra faktorer som styr i betydligt högre grad, nämligen: lärarens egen utbildning, värderingar, läromedlen samt nationella eller på annat sätt obligatoriska prov.¹⁶⁰

Detta ämnesinnehåll som Falkevall nämner undrar jag var han finner i läroplanen, då det är något jag själv menar saknas i Lgy11. Inte någonstans i läroplanens direktiv eller kursplanen för religionsämnet finner jag konkreta exempel på vad undervisningen bör innehålla, mer än abstrakta förklaringar kring det centrala innehållet. Problematiskt med avsaknaden av detta ämnesinnehåll är att man som lärare, framför allt nyexaminerad, kanske inte vet vad man faktiskt ska undervisa om, och då förlitar man sig förmodligen på sin tidigare universitetsutbildning samt det som står i läroböckerna som finns att tillgå – något som forskningen tyder på. Positivt med denna avsaknad vågar jag ändå säga är att man som lärare då är fri i sina val av ämnesinnehåll, så länge man följer kursplanens centrala delar och ser till att eleverna kan uppnå kunskapskraven. Förmodligen skulle det vara än jobbigare att arbeta utefter strikta anvisningar i vad undervisningen ska innehålla, än att ha dessa relativt fria tyglar som man idag har. Falkevall skriver vidare att det är omtvistat hur mycket styrdokumentet ”styr” undervisningen men att det inte är helt tydligt och att det i alla fall inte är detaljstyrt.¹⁶¹ Sammanfattningsvis menar Falkevall att ”det nya i kursplanerna till stor del är en återgång till en äldre praxis i kursplanernas historia och ämnesbeskrivning”.¹⁶²

Vad gäller läroboken anser Falkevall att läroboken i stor utsträckning är med och påverkar det som kommer upp i undervisningen och att det vore konstigt om så inte var fallet.¹⁶³ Däremot förklarar han att lärare har en tendens att frigöra sig från läroboken och komplettera den med andra medel för att sätta den i relation till andra perspektiv, något som han menar är positivt då man förmodligen skulle förlora detta mångskiftande perspektiv om man helt och hållet frångick läroböcker som belyser denna mångfald.¹⁶⁴ Jag står här enig med honom och anser, som tidigare nämnt, att läroboken i samklang med andra läromedel och material är ett utmärkt arbetssätt för att uppnå läroplanens direkt och religionsämnets kursplan på en högre nivå än om man enbart förhåller sig till läroböcker.

Ur Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* står det:

Tidigare reglerade staten läromedelsval och läromedelsanvändning, ofta på detaljnivå, genom att ange ramar och fördela ekonomiska resurser. Kursplanerna innehöll, i motsats till dagens, mer detaljerade föreskrifter om undervisningens innehåll och genomförande. I anvisningar och kommentarer till kursplanerna för olika ämnen gavs ofta exempel på lämpliga läromedel. Med dagens styrsystem betonas lärarens professionella ansvar och frihet att själva välja metoder för att nå uppsatta mål. De mål som de nationella kursplanerna anger är onekligen desamma för samma kurs oavsett var i landet den ges, men hur målen nås och vilka läromedel som används kan se olika ut, bl.a. beroende på lokala tolkningar och anpassning till elevernas olika bakgrund och förutsättningar.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Falkevall 2013: 78.

¹⁶⁰ Falkevall 2013: 79.

¹⁶¹ Falkevall 2013: 94.

¹⁶² Falkevall 2013: 95.

¹⁶³ Falkevall 2013: 98.

¹⁶⁴ Falkevall 2013: 98.

¹⁶⁵ Skolverkets rapport 284 2006: 9.

Här kan vi återigen se vikten av att läraren själv väljer material och metoder för att tillsammans med eleverna uppnå målen i läroplanen och kursplanen. Det är således viktigt att inte bara tänka på lärobokens roll, utan även lärarens roll och hur de arbetar. Det är inte bara läroböckernas innehåll som leder till kunskaper, det är ett samspel mellan eleverna och lärarna tillsammans med de medel man tillämpar som kunskapsstoff. Läroböckerna bör snarare ses som ett komplement till lärarens undervisning och inte tvärtom. Självklart är det då av betydande vikt att lärarna följer de riktlinjer som råder i läroplan- och kursplan för att eleverna ska ges de rätta förutsättningarna att uppnå målen och kunskapskraven.

Skolinspektionens rapport *Innehåll i och användning av läromedel* granskar relationen mellan innehåll, användning och individanpassning av läromedel. I korthet var det detta man kom fram till:

- Det förekommer en stor variation av läromedel på de besökta skolorna. Man låter dock inte undervisningen helt och hållet styras av ett enda läromedel.
- En tredjedel har otidsenliga läromedel. På nästan hälften av skolorna har eleverna inte tillgång till läromedel som täcker väsentliga delar av ämnet eller förmedlar en fast och sammanhängande bild av ämnet.
- Ansvaret för att köpa in och välja läromedel ligger nästan uteslutande hos de undervisande lärarna. Rektorerne styr till viss del inköpen genom att ange de ekonomiska ramarna.
- Få utvärderar läromedlen. Skolbesöken visar att skolorna inte genomför några systematiska utvärderingar av läromedlen. Eleverna används i mycket få fall som en kunskapskälla kring läromedlens funktion och ges oftast inte heller möjlighet att utvärdera läromedlen eller delta, efter mognad och ålder, när skolan köper in eller tar fram nya läromedel. Skolbesöken visar dessutom att det på cirka två tredjedelar av de besökta skolorna inte förs något resonemang om läromedlen utifrån vare sig ett genus- eller etnicitetsperspektiv.
- Dålig anpassning. Granskningen visar sammantaget att läromedlen anpassas i allt för liten utsträckning till elevernas varierande förutsättningar och behov. Den övergripande analysen med fokus på genus och etnicitet pekar också på en tydlig ensidighet.¹⁶⁶

Utifrån denna rapport kan man se att en bidragande orsak till problemet att skolors läromedel inte överensstämmer med läroplanen och kursplaner är att en hel del skolor arbetar med gamla, uppdaterade läromedel. Enligt Skolverkets hemsida följer flera nyproducerade läromedel i hög grad läroplanerna.¹⁶⁷ Något som här kan uttydas i de läroböcker jag undersökt som jag anser förhåller sig väl till direktiven i Lgy 11 och kursplanen i religionskunskap. Samtidigt är en del nya upplagor av läroböckerna väldigt lika de gamla och därmed finns det även kritik mot att vissa läroböcker inte omarbetas i samma takt som det har blivit förändringar i kursplanerna. Så trots att vissa reviderade upplagor och nya läroböcker lever upp till läroplanens direktiv och religionsämnets kursplan, finns det fortfarande en del att förbättra. Jag vågar nog ändå påstå att trots läroböckernas innehåll, kan undervisningen i religionskunskap uppfylla de direktiv och kunskapskrav som krävs för att eleverna ska uppnå dessa om läraren själv granskar de läromedel man använder i klassrummet och applicerar annat material om så behövs. Felaktigt eller missvisande innehåll i läroböcker behöver inte endast ses som något negativt som måste uteslutas, utan kan då med fördel användas som material för eleverna att kritiskt granska och analysera, även det ett av läroplanens direktiv.

¹⁶⁶ Skolinspektionens rapport 2011: 6-7.

¹⁶⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-val-overensstammer-laromedel-med-kursplaner-och-laroplaner-1.181697>

Jag väljer att avsluta denna diskussion med ett stycke ur Boel Westerbergs text om religionskunskapens didaktik för att binda samman min egen poäng med hennes:

Just idag, ett par dagar efter det svenska valet där invandrarfientliga partier lyckats ta sig in i vissa kommunala politiska församlingar, när jag sitter och arbetar med denna text, läser jag en insändare i Sydsvenskan som avslutas med följande ord:

”Vi har en utbredd antiislamism i vårt samhälle och den måste uppmärksammas på samma sätt som antisemitismen. Ingen av dessa företeelser hör hemma i vår värld.” (B. Lindsten i SDS 2002-09-18)

Detta slags påståenden ställer ytterligare krav på undervisningen i religionskunskap. Det är en grannliga uppgift för varje lärare, men kanske allra mest för oss som på olika stadier undervisar i religion, att ge en nyanserad och perspektivrik bild av de främmande andra. Så är inte alltid fallet, inte i klassrummen och inte i läroböckerna. Kritisk reflektion och granskning blir nödvändig.¹⁶⁸

Slutsatser och reflektion

Islam i dessa läroböcker framställs med en samstämmig bild, där man redogör för religionens centrala begrepp, kännetecken och tankegångar på ett liknande sätt i alla tre böcker. Den grundläggande fakten om islam är enhetlig, men det finns några skillnader i vad man väljer att främst betona. Vikten av tolkning och mångfald är tydlig i alla läroböckerna och det känns som att författarnas intentioner är att ge en nyanserad, pluralistisk bild av islam och muslimer genom att visa på olika sidor av islam där man redogör för både starkt troende och praktiserade muslimer men även de som inte följer alla lagar och plikter till punkt och pricka, utan tillämpar en mer sekulariserad livsstil. Alla tre läroböcker belyser islam i Sverige och i nutiden på ett eller annat sätt. Alla tre läroböckers kapitel om islam förhåller sig mer eller mindre till direktiven i Lgy11 och kursplanen i religionskunskap.

Det är inte för intet vi behöver genomföra en kritisk reflektion och granskning av de läroböcker och dess innehåll som vi väljer att använda oss av i undervisningen, särskilt med tanke på att ansvaret ligger hos oss lärare. Detta är något vi behöver göra gång på gång, med nya uppdaterade glasögon på näsan. I det framväxande mångfaldiga samhället krävs det mer av oss som kan motarbeta fördomar och främlingsfientlig mot utsatta grupper med kunskaper om allas lika värden till trots olikheter i sätt att tänka och leva. Skolinspektionen vill med sin rapport sätta läromedelsgranskning på skolornas och skolhuvudmännens agenda, något som jag också vill poängtera i min slutsats. Förslagsvis kan man även diskutera vem som har skrivit texterna och varför med eleverna i klassrummet. Ha ett öppet dialogiskt klassrum och våga analysera och kritisera dessa läroböcker utifrån olika perspektiv. Ger innehållet en rättvis bild av islam och muslimer? Varför, varför inte? Hur kan vi motverka fördomarna? Vad säger muslimerna själva? Låt flera komma till tals och belys likheter och skillnader för att bygga broar av gemenskap och samhörighet. Vikten av källkritik ligger inte bara hos lärarna, utan även eleverna eftersom det som står i läroböckerna inte alltid är en självklarhet. En fråga att ställa sig själv är följande: vem bär det yttersta ansvaret för undervisningen, läroböckerna eller jag som lärare?

Enligt min mening är det bästa sättet att undervisa på att använda sig av både läroboken och annat material, som till exempel skönlitteratur, film, studiebesök men även genom eleverna

¹⁶⁸ Westerberg 2006: 228.

själva. De är en tillgång i klassrummet och undervisningen som kanske glöms bort, men som är av betydande värde.

Vidare forskning

Detta ämne är ett fält som det är ganska välskrivet om. Läromedelsforskningen fyller många luckor rent textinnehållsmässigt – vad säger böckerna? Ett outforskat område är att undersöka hur läroböcker skrivna efter 2011 används i praktiken av verksamma lärare samt då huruvida elever uppnår kunskapskraven eller ej inom religionsämnet utifrån användandet av dessa läroböcker. Vidare forskning kan alltså vara att undersöka hur just dessa, eller andra, läroböcker omvandlas i praktiken till hjälpmedel för att uppnå läroplanens direktiv och religionsämnets kursplan. En annan intressant vinkel kan vara att undersöka hur lärare med äldre läroböcker arbetar med texterna i praktiken efter den reviderade läroplanen 2011 med andra, nya direktiv än de som fanns med i läroplanen 1994.

Litteraturlista

Källor

Franck, Olof 2014. *Religionskunskap 1 – Om mening, värde och tro*. Lund: Studentlitteratur AB.

Göth, Lennart & Lycken Rüter, Katarina & Wirström, Veronica 2012. *Religion för gymnasiet 1*. Stockholm: Natur & Kultur.

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011. Stockholm: Skolverket.

Ring, Börge 2015. *Religion och andra livsåskådningar*. Stockholm: Liber.

Sekundärlitteratur

Ahrne, Göran & Svensson, Peter 2011. *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Alwall, Jonas 1999. ”Muslimerna och religionsfriheten”, i Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (red.), *Blågul islam? Muslimer i Sverige*; s. 143-156. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.

Boréus, Kristina 2011. ”Texter i vardag och samhälle”, i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*; s. 131-149. Stockholm: Liber.

Edgren, Henrik 2011. ”Folkskolan och grundskolan”, i Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes (red.), *Utbildningshistoria*; s. 103-120. Lund: Studentlitteratur AB.

Falkevall, Björn 2013. *Att undervisa i religionskunskap – en ämnesdidaktisk introduktion*. Stockholm: Liber.

Härenstam, Kjell 1993. Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap. Diss. Göteborg.

Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar 1997. *Religionsfrihet i Sverige. Om möjligheten att leva som troende* Lund: Studentlitteratur.

Långström, Sture 1997. *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*. Umeå: Borea Bokförlag.

Otterbeck, Jonas 1999. ”Skolan, islam och muslimer”, i Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (red.), *Blågul islam? Muslimer i Sverige*; s. 157-174. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.

Otterbeck, Jonas 2006. ”Vad kan man egentligen begära? – Läromedelstexter om islam”, i B. Andersen, Peter & Dahlgren, Curt & Johannessen, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*; s. 237-262. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag.

Patel, Runa & Davidsson, Bo 2011. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Skogar, Björn 2008. "Religionsdidaktik", i Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (red.), *Religion i Sverige*; s. 376-378. Stockholm: Dialogos Förlag.

Skott, Pia 2011. "Utbildningspolitik och läroplanshistoria", i Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes (red.), *Utbildningshistoria*; s. 325-340. Lund: Studentlitteratur AB.

Westerberg, Boel 2006. "Amen, sitt! Religionskunskapens didaktik från katekes till livstolkning", i B. Andersen, Peter & Dahlgren, Curt & Johannessen, Steffen & Otterbeck, Jonas (red.), *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*; s. 205-236. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag.

Widén, Pär 2015. "Kvalitativ textanalys", i Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*; s. 176-193. Stockholm: Liber.

Internetkällor

Nationalencyklopedin, *läromedel*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/läromedel> (senast hämtad 2017-05-22)

Skolinspektionens rapport 2011:1. *Innehåll i och användning av läromedel En kvalitetsgranskning med exemplet kemi i årskurs 4 och 5*.
<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2011/kemi/kvalgr-laromedel-slutrappport.pdf> (senast hämtad 2017-05-22)

Skolverkets hemsida: <https://www.skolverket.se/> (senast hämtad 2017-05-22)

Skolverkets rapport 284: *Läromedlens roll i undervisningen: grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. (Elektronisk resurs som man måste söka efter manuellt på google) (senast hämtad 2017-05-22)

Statskontorets analys: *Myndighetsanalys av Statens skolverk*.
<http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2015/201516.pdf> (senast hämtad 2017-05-22)

Bilagor

Nedan finns två tabeller som enkelt redogör för läroböckernas innehåll och rubriker samt resterande kunskapskrav för betygen D-A i religionskunskap.

Tabell 1. Snabb överblick av läroböckerna

Böcker	Religion för gymnasiet 1	Religionskunskap 1	Religion och andra livsåskådningar
Utgivningsår	2012	2014	2015
Antal sidor	229 sidor	178 sidor	355 sidor
Antal sidor om islam	25 sidor	15 sidor	32 sidor
Procent av boken som behandlar islam	10,9 %	8,4 %	9 %
Antal författare	3	1	1
Har en lärarhandledning	Ja	Nej	Ja
Har en tillhörande digital plattform	Nej	Ja	Nej

Tabell 2. Läroböckernas huvudrubriker, rubriker och underrubriker

Religion för gymnasiet 1	Religionskunskap 1	Religion och andra livsåskådningar
<u>Uppenbarelsen visar vem Gud är</u>	<u>Ursprung</u>	<u>Historisk översikt</u>
Muhammed tar emot uppenbarelsen	Grundades av Muhammed	<u>Muslimerna i Sverige</u>
Uppenbarelsens innehåll	Muhammeds budskap	Hur utövar en muslim sin tro?
Tron på Gud	Urkunder och skrifter	Vad tror muslimer på?
Tron på änglarna	Koranen	Muhammeds liv
Tron på böckerna	Suror	De fem pelarna vägleder muslimer
Tron på sändebuden	Sunna och haditherna	Är alla pelarna lika viktiga?
Tron på domens dag	Manligt och kvinnligt	Omskärnelsen
Tron på ödet	Gudsbegrepp	Regler kring mat och dryck (halal/haram)
Uppenbarelsen förs vidare	Allsmäktig och barmhärtig	Klädsel
Kaliferna	Kan och får inte förmänskligas	Hur beskrivs Gud inom islam?
Islam sprider sig	Ger människan frihet att välja	Hur beskrivs människan inom islam?
Två världar	Människosyn	Man och kvinna i islam
<u>Islams texter</u>	Människan gör både gott och ont	Äktenskap
Koranen	Fokus på individen	<u>Islams heliga texter</u>
Berättelsen om Muhammed	De fem pelarna	Koranen
Haditherna	Trosbekännelsen	Sunna i haditherna
Längre berättelser	Bönen	<u>Högtider</u>
<u>Texterna måste tolkas</u>	Fastan	Fredagsbönen
Sunna	Allmosan	Eid al-Fitr (Fastebrottshelgen)
Sharia	Vallfärden	Eid al-Adha (Offerhelgen)
Efterföljelse och nytolkning	<u>Etik</u>	Ashura
Exempel: halalslakt	Både allmängiltig och specifik	<u>Olika muslimska riktningar</u>
Exempel: jihad	Olika tolkningar och förhållningssätt	Muslimska inriktningar
<u>Att leva som muslim</u>	Tolkningar utifrån ett jämställdhetsperspektiv	
Islamiska högtider		
De religiösa plikterna		

Shahada – trosbekännelsen Salat – bönen Zakat – givandet Sawm – fastan Hajj – vallfärden Moskén som samlingsplats Livets olika skeden Födelse Att bilda familj När döden kommer Olika riktningar inom islam Sunni-islam och shia-islam ... och många andra Den naturliga religionen	<u>Samhälle</u> Styrs av sharia? Sharia i ett sekulärt samhälle? <u>Traditioner</u> Shia och sunni Högtider <u>Muslimar i Sverige</u> Många möts av islamofobi	Identitet och motsättningar i religionens namn Islam i framtiden i Sverige
--	---	---

Därtill följer resterande kunskapskrav för religionskunskap:

Betyget D

Betyget D innebär att kunskapskraven för betyget E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Betyget C

Eleven kan **utförligt** redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt **utförligt** redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven samband och drar **välgrundade** slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven **utförligt** redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygga sina resonemang med **välgrundade** argument.

Eleven ger **några** exempel på hur identitet kan formas i relation till religion och livsåskådning samt gör en analys av denna relation i vilken eleven beskriver samband och drar **välgrundade** slutsatser. Eleven kan **utförligt** redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

Eleven kan **utförligt** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **välgrundad** analys av de olika uppfattningarna.

Eleven kan **utförligt** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en analys av modellerna och använda dem för att ge **välgrundade** argument i **någon** fråga. Eleven för **välgrundade** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.

Betyget B

Betyget B innebär att kunskapskraven för betyget C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Betyget A

Eleven kan **utförligt och nyanserat** redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt **utförligt och nyanserat** redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven **komplexa** samband och drar **välgrundade och nyanserade** slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper

och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven **utförligt och nyanserat** redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygga sina resonemang med **välgrundade och nyanserade** argument.

Eleven ger **flera** exempel på hur identitet kan formas i relation till religion och livsåskådning samt gör en **komplex** analys av denna relation i vilken eleven beskriver **komplexa** samband och drar **välgrundade och nyanserade** slutsatser. Eleven kan **utförligt och nyanserat** redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

Eleven kan **utförligt och nyanserat** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **välgrundad och nyanserad** analys av de olika uppfattningarna.

Eleven kan **utförligt och nyanserat** beskriva vad som utmärker några normativa etiska teorier och modeller, genomföra en **komplex** analys av modellerna och använda dem för att ge **välgrundade och nyanserade** argument i **några** frågor. Eleven gör **välgrundade och nyanserade** resonemang om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara utifrån dygdetiska och andra moraliska föreställningar.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Lgy11: 139-140